

20

כה"י • ט"ז אדר א' תשע"ז

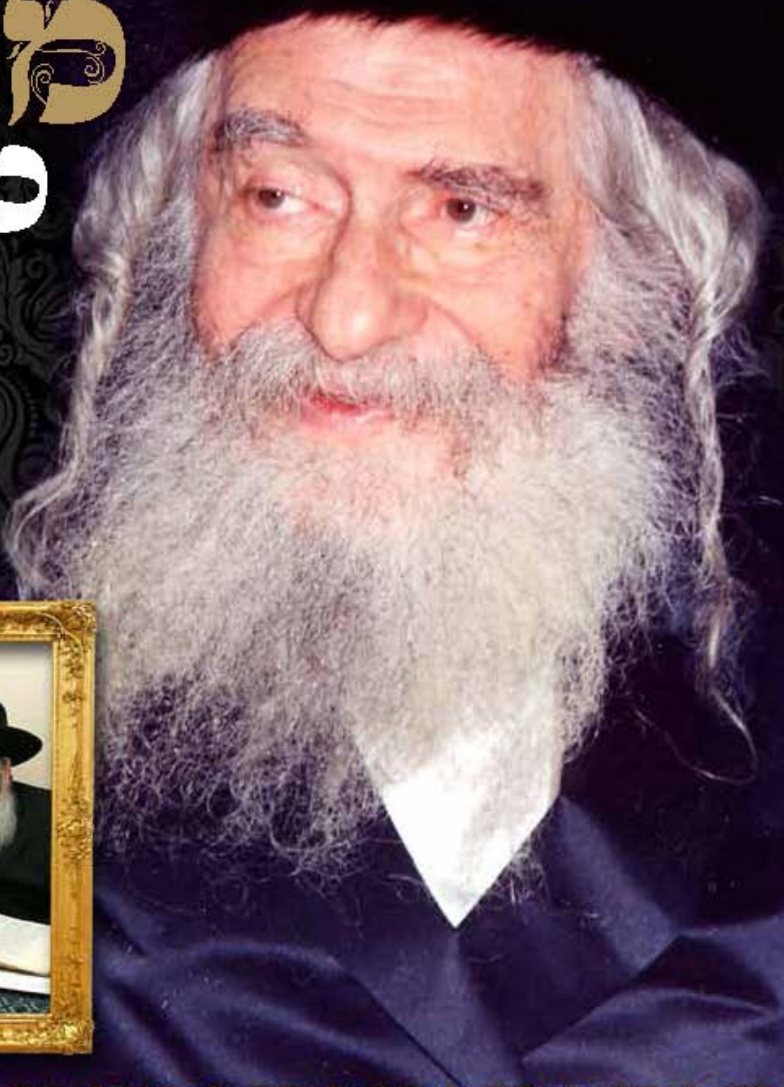
גיליון מיוחד

ט"ז אדר תשע"ז - תשע"ז

להתחלקות ב"ק מרן ה"פני תחת" מגיד תצוק"ל

מנחם מש"ב נפשי

הרב יעקב ב. פרידמן בעשור
פרקים מאלפים מהייו של איש
האלוקים, ב"ק מרן הפני מנחם
מגור זי"ע • במעונו של מקורבו,
נאמנו ואיש סודו ב"ק האדמו"ר
מטאלנא הוא מתחקה אחר סודו
של פלא הדורות

מקום בו התפללו אבותיי

יובל שנים לאחר המנוסה מעמק הבכא שב נסיך הממלכה הגוראית
לחדר ילדותו ולבית אביו בפולין של מעלה • יומן מסע מרתק
במשעולי דורות עברו מפי משתתפי המסע ההיסטורי • מסמך

פרסום
ראשון

רְאָה פְּנֵי מְאִירִים • סיקור עשר תחנות בחייו | איש על העֶדָה • אברהם דוב גרינבוים בטור זיכרון

ללכת בדרכו

אברהם דוב גרינבוים

ואז, אתה נוסד בדברים שסיפר רק לאחרונה ונצטרך כן כמכונות אש: ילד חייטי, פתח הרבי, וחשקה נפשי לנסוע 'נסיעה' לאבא ז"ל. חיקיתי להזדמנות שאבא ייסע מחוץ לעיר ואז החילתי להמנע לנסיעה:

בדרך ברכבת, ממשיך הרבי, ישבו לצדי סב ונסדו, הסבא עוד היה משיירי חסידי קוצק, הסבא מונה אל הנסד: "ודע אתה יקרי, נוסעים לרבי, אחה, גם היצר נוסע לרבי". הנסד הצעיר מתלבבל ואומר לסבא, אבל אני נכנס לרבי, גם הוא נכנס, עונה הסבא ביבושת, והנסד כמו דומע: אבל אני כותב קוויטל לרבי, גם הוא, גם הוא, עונה הסבא, והנסד בוסה בקול רם. "אבל הרבי יקרא רק את הקוויטל שלך", מרגיע הסבא את נסדו הצעיר. במנים, רגעים אצורים שלא יישכחו, רגש אבחי וקירבה שלא מעלמא הדין, כמו אתה והקוויטל שלך עומדים עתה בראש מעיניו. הוא קרא רק את הקוויטל שלי.

4 "גם יש רמזים מסוד הנשמח", כותב רבינו השליח ומבאר כי יש דיבורים, דברי קודש, המגיעים ישירות לנפשו של אדם, ללא כל תערובת, ללא כל מניע באמצע.

בפעם נדירה זכיתי לשיחה אישית שעד היום לא עמדתי על טיבה. שיחה כזו שלא מותרת אותך במקומך. "יש ערב, מועיל וטוב", חידש לי אז הרבי, "לד קטן הוא בבחינת 'ערב' – אוכל כל מה שערב לחיכו, ללא מחשבה. הוא גדל, הוא מבין שיש 'מועיל' – מה שמועיל לאדם. בחרו נכון", יישר אליו הרבי את מבטו חזק והנוקב, "שואף לחגיע כמה שיותר מהר לטוב".

בצאתי מן הקודש חיפשתי למה התכוון, חסידים הראוני את דברי השליח הקדוש בשער האותיות: "הפילוסופים חלקו תשובת האדם נמצאות משלושה עניינים, טוב ומועיל וערב". ספר השליח היה חביב עליו ביותר וסיפר כי אביו בראותו מעיין בספר זה, עודדו להמשיך ביתר שאת.

הווארט האחרון אותו שמעתי ממנו בכישי גם כן היה בשם השליח על הפסוק "מלאךך ודמךך אל תאחר" – מלאךך, מה שהלב מלא ברצונות, ודמךך אלו הדמעות, לא יאחרו מלהפיק רצון, וחלב עוד מלא.

5 גביע הכסף נוקש בחזוקה. הניגון עולה ויורד. מעורר לתשובה, כל השנה, כסליו כתמוה, כל השבתות כשרות לשוב בתשובה.

"משה רבינו לא הניח פינה בוקיע שלא נתחבט בה", אומר הרבי, "בשביל כל יהודי, בכל מצב, בכל מקום". השמועסן יורדים לוקבי השייטן, מעוררים כל איש יהודי, וגם מי שחטא, נסרך, נאבד, אין להתייאש. "לבילתי יידח ממנו נידח", היה המוטו עליו שב מאות פעמים.

כמה דמעות נשפכו בשעת הכישי. היו הדברים מכוונים לפלח ליבות וכליות שנשתמו ונחלצו בימי המעש, וביל

1 מוצאי שבת קייצית, אני מטפס במדרגות הבית שבחוב יחוסף שוורץ 10, משמאל, הצינור של האמרי אמתי ז"ע, קעצה קלה חוטפת אותי. ראש הישיבה – שיוסד לימים כב"ק מרן ה"פני מנחם" מטר ז"ע – מקבל את פניי בחביבות: בר מצוה בוחער, היכנס.

הוא מכניס אותי לחדר הספרים של אביו, החדר מוקף ספרים מלמטה ועד למעלה. מתעניין באבחיות אם סבא מגיע מארה"ב לבר מצוה. כשאני משיב בשלילה, הוא שואל: "ומה עם הסבא רבי מאיר?" אני מצטמר, כל בשרי חידודין, הלאו רק לאחרונה שבק סבא חיים ומנוחתו כבוד בחר הציטים, עליתי להזמינו, אני עונה בקול רפה. "כן, כך המנהג", הוא אומר, "ואם קוראים להם – הם באים". ואז אחר עשר שניות באה מחמט תדקה וננעצתי: "כשהולכים בדרכם".

לאחר שהגיש לי ספר דורון לבר מצוה, עם הקדשה בכתב ידו, הרהבתי עוז כילד בן 13 ושאלתי: איזה ספר מוסר כדאי ללמוד?

"יש הרבה ספרי מוסר, אבל אבא ז"ל אמר לי ללמוד 'חובות הלבבות'. בלי השערה הראשון, הוא מדגיש ומצביע על נקודה עלומה בחדר הספרים שם שכן 'חובות הלבבות' העתיק, הוא הספר היחיד אותו הצניע בדש בגדו ביום קיבם את גורא קלווריא, עם פלישת הגרמנים לאזור. כשהולכים בדרכם, הם באים.

2 שצ'אוויץ, גבול פולין וצ'כיה סלובקיה. שבת פרשת פינחס תרצ"ט, בר המצוה לבן הזקונים, בר החכים שכל עיני ישראל נשואות אליו. אביו האמרי אמתי יוצא לטיוליו היומי, ממלמל את פסוקי הפרשה: "יפקוד ה' אלוקי הרוחות לכל בשר איש על קעצה... אשר יוציאם ואשר יביאם". ואז מוסיף ולואט: "יוציאם מהרע, מהפחיתות, ויביאם לטוב, לקדושה".

חמישים ושלוש שנים לאחר מכן, שבת פרשת פינחס תשל"ב, ירושלים עיר הקודש, הגיע תור בן הזקונים לעלות לכהן כאדמו"ר מטר, להמשיך את דרך אביו ואחיו הסדולים. עם סיום תפילת שחרית, מסתובב הרבי החדש ופניו בווערות, אל הקהל הרבשדש את בית המדרש: "יפקוד ה' אלוקי הרוחות לכל בשר איש על קעצה, שמעתי מב"ק אדוני אבי זכרונו לסרה בשצ'אוויץ..." וידעו כל עם ה' כי יש ממשך לשושלת. ממשך בדרך אבותיו הקדושים, מוציאם מהרע, מכניסם לקדושה, וחשושלת לא נותקה.

3 אתה עומד בבית המדרש ברחוב רלב"ח, בואסה חדרו הקדוש של הרבי החדש, בחור צעיר, קוויטל בידו ומחשבות רצות לכל הכיוונים: איך יתייחס הרבי לקוויטל שלי? הרבי הרי קורא הכול, גם ללא גדולתו האדמו"רית, כך הייתה האמונה דבר שבפשיטות.

אשר יצא לפניו

שאל נא לימים ראשונים
כל נפש הומה
לבבות פגרו פכבשנים
מסביבים פחומה

נפתחו ארבות השמים
טללי תהיה הורקו
יזובו מעינות מים
צמאים השקו

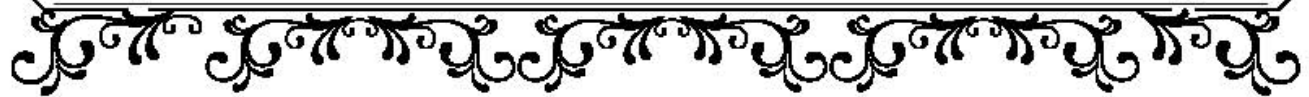
תורת אמת בפיו
פיו אמת להבלים
בדרך אביו
לב מול לב פחבלים

דבקו נפש בנפש
תחת במבין אערה
להציאם מטיט ורפש
להביאם לשערי טהרה

■ מאיר סגל

הציילונים מילין באדיבות:
שוני לר: יעקב אלכשניץ, מתתיה
טולדבג, מסן זוסת אמת: העולם
החדר: ארמין רש"י, אדימן אגדת
ישראל ת"א

"בטא האדון אל היכלו".
מסיל לבראמו לעצות
בוקר סדר הכנסל

פעם בדברי הרש"י מלאדי שכתב בשו"ע הרב, שבסעודה שלישית יראה החכם לדרוש במוסר ולא כמו שנוהגין עכשיו שהרב דורש בפלפולים. רמז רבינו "ולא כמו שנוהגין עכשיו" - שמירת הדיוש היא לעורר את העם שלא יתנהגו כפי שהתנהגו עד עכשיו. ונאים הדברים למי שאמרו. כל מי שנענע בבית הדלת, היה חלי, יודע ומרגיש את הבעיה: "אוי להם לבדיות מעלבוה של תורה".

תקופה לאחר ההסתלקות, עליתי - בצוותא עם ספרא רבא הרב אברהם מרדכי סגל - למעונו של מחותנו, הגאון הגדול רבי מנשה קליין זצ"ל מאונגוואר.

הוא היה נסער, מאוד. בקושי ברר מילותיו. "החתם סופר קרא אחר פטירת רבו הגה"ק רבי נתן אדלר את הכתוב בתהילים: 'ותחסדו מעט מאלוקים, כך, ממש כך אני קורא על הרב', אמר לנו ולא יסף. זו הפלגה שרק אדם גדול כמוהו יכול היה לנסח.

"אמר ברוחתי: הניסיון לתחום את דמותו הכבירה והטמיה למושגים קטנים של תהנה ציבורית, אגודת ישראל, שלמות הארץ, ואפילו ראשית הישיבה - אינו מגמד בשום אופן את אישיותו הגדולה שיכולה הייתה בו זמנית לשבת במשרדי אגודת ישראל ולשייט בעולמות עליונים.

וכבר נשמע הקול, ככלות השלושים להסתלקות הפתאומית: "וכל בית ישראל יבס, לשון עתיד, עוד יבס".

בפעם אחת יסיר את הלוח ויגלה את און יקיר קרתא דשופרא, נאמן לייסוריו העצמאיים ולשבט חובלים אותו לא זנח לרגע: "בחז"ל דנים על מי שחציו עבד וחציו בן חורין, סברו בית הלל, שיום אחד לרבו ויום אחד לעצמו, אמרו להם בית שמאי, תיקנתם את רבו ואת עצמו לא תיקנתם. אני סובב וחושב: הנני עבד לאלפי יהודים, ומתי כבר יהיה 'תיקנתם את עצמו'?"

וה'סיבוב' הזה של לפנות בוקר, כאשר יבוא האדון אל היכלו, סובב את חייהם של הצעירים ששאבו ממנו חיוך לכל היום, לכל החיים.

לא מטיב נון היה רבינו, אבל בליבו שורר תמיד את שירת א"ל חי, ובכל זאת, נעימה אחת ליוותה את ימי חייו ואף היא חוקדשה לתורה ונותנה.

היה זה קטע ניגון של "זכרנו לחיים" שחולחן לכבוד הימים הנוראים של שנת תשי"ד. לחנו של בעל המנגן רבי יעקב תלמוד ז"ל, נעימה שובת לב, מתחננת, מתרפסת, מתגעגעת.

ואף הוא, שבעל נפש היה, הצמיד לה מילים, מה מתאימות, מה מתבקשות, מה תובעניות: "אוי להם לבדיות מעלבוה של תורה".

מרגלא במומה דרבינו הקדוש, את אשר כתב סבו הגדול השפת אמת בספרו על הש"ס: חכמינו מספרים כי ארבעים שנה קודם לחורבן הבית היו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, כמו: וסימן לשינה המסתלקת מהמקום. עד שערב בחר רבי יוחנן בן זכאי, במי גערת למד השפת אמת בפשטות: גער בליבותיהם של ישראל, והגעה הו הייתה גערתו. הוא עצמו העיר

שבת, כמו דוד המלך בשעתו, היה רוחץ וסך ציערות לבבם, מטהר את חושיהם ואמריהם ומקה את ליבותם, כליל לה. וכמקור קדום ויחיד לעולם שהיה ואיננו, היה שב על אמרות אותו נשא בבור הסוד שבמוחו. אחת מהן היו אותן מילים שהיו מושרות בפשיטתא של מעלה:

"א יוד וואס מ'האט עהם צווי מאהל באשווערען

ביים הר סני און ביים נעבוירען

ווערט קיינמאל נישט מארלוירען".

ובתרגום ללשון הקודש:

"יהודי שפעמיים השביעו אותו

בהר סני ובשעת לידתו

לעולם לא תאבד תקוותו".

והנביע עדיין נוקש, טובע, מבקש.

לפנות בוקר בחיכלו, הנשמה שזה עתה הושבה מחפשת קרבת אלוקים לה טוב היא רצה במעלה רחוב יוסף בן מתתיהו, ל'סיבוב.

בכל בוקר יעלה ל'ישיבת שפת אמת' ויסקור את התלמידים בסיבוב בין הלומדים. תחילה, יטייל ברחובות יחשלים, בריטואל קמע, "אני חולך בדרך של אבא", אמר אחת וחתכוון שתיים. בדרך ל'ישיבה, הלב הומה, מצייצים חרש ברחובות רש"י ורבינו תם - מחפשים אחר צורתו הקדושה. דמותו הכפופה נראית לרגע, יחלץ בחוץ על משיענתו, בשפלות בך, לבדו. "והאיש משה עינו מאד", יחרוט הרבי בציפורן שמיר בכתב ידו הקדושה, "שלא היה לו גבאי".

6

7

8

הרב והתלמיד ❖ אש גדולה וחמימה בערה בירושלים והאירה מהורה ומזוהה על

טוב היה להם לישראל מגלגל
המה: שנות השובע בהן כיהן
כ"ק מרן האדמו"ר הפני
מנחם מגור זי"ע כמנהיג-עדת
והצר-הקודש היו השלמה
הרואית לשנים בהן נשא
את מצוקות הדור, תחלואיו
ומכאוביו וניזוט את ספינת
הנהגת הכלל והפרט כשהוצק
חן בשפתותיו ❖ מי שהיה
תלמידו, מקורבו, נאמן ואיש
סודו, כ"ק האדמו"ר מטאלנא,
חושף טפח מאדרת התפארת
שעטתה על האיש שהצניע
עצמו אף מעצמו ❖ יהב
הכמתא להכימין

הרב יעקב ב. פרידמן

צילמים: עזרא לנדאו, מתתיה גולדברג, אריכון רש"ז

למעלה מ

העולם סלון. הרב יעקב ב. פרידמן משרטט עשורה פרקים בספרו של איש האלוקים

"ביטול עצמי שאין
במחירי". בשיחה עם
לוחמי "ט"סקודבו
ואסנו כ"ק האוסר
סטאלנא

עין השמיים

מ

רחוק עלה ובקע שאון חריקת משאית. הרעש עמד רגע באוויר העיירה והתפוגג אל חיק החשמה העבותה. בדבבה, מול בניין בית המדרש, התחלם עדיין פרחי חסידים, ושוחחו במאורעות היום. זאת המרפסת הפונה לרחוב פיעקסקי הייתה פתוחה לחוהה וניחוות האביב פלשו ובישמו את חלל הבית. החדר הפנימי, שרשף אותה שעה תכונה רח, היה מרוחק בסגפנות; שולחן ארון מחוספס גדש את מרבית חללו; לצדו היו מזורים קומץ כסאות מתכת על הקיר מגד, מאחורי כסאו המחפד גבהיחמסעד של בעל הבית, היה בנוי תנור לבנים רחבי ידיים. למרות שהיה כבוי בעונה זו של השנה, עדיין העניק לחדר שמץ כתיבות, ומיתן את כבודתהאווירה. מלבד הקיר הזה, היה החדר מוקף ארונות ספרים; אלפי ספרים דחוסים בצפיפות, שהעניקו לו את ניחווח הרבני, והדגישו את האפולולית. הוא יושב בראש השולחן; בנוי שהיו אפופות תמיד דרכות גדולה, לבשו הערב ארשת מוארת, חמימה. בתוך העומס העצום שהוטל על כתפיו, כמעתיגה הרוחני של יהדות פולין, היו בחייו הסוערים כמה רגעי ניחווא. כמו הערב הזה למשל. הערב הזה נמנה עם הרגעים הבוחרים שהרוו את נפשו בעדנים.

פרק א להיות ראוי

לשמאלו ישב עכשיו בן זקונו בן 12 פינחס מנחם. בבית כנו אותו פיניעלית, גופו הרכון אל השולחן רטט מהתרגשות. גוו הצנום התכווץ עוד יותר, אילו רק ניתן היה הדבר. כאילו ביקש לפגוע את מעט היישות שלו, שלא תדקדק בשבתו לפני אביו. אבא כבר היה אז בשנות השיא. שיא תקפו וגבורתו. מלך פולין היהודית. למעלה ממאה אלף חסידים התקבצו תחת אדמתו, ומאות אלפים אחרים העריצו אותו כשף. פינחס מנחם עצמו, בן זקונו, ראה בו את מלכו, יותר משראה בו דמות אב. אבל עכשיו היה הרגע ספוג עד לשד העצם רגש אבחי. מן האמרי אמת! מגור הקדיש את הלילה הזה להדרכה רוחנית. עוד שנים עשר חודשי ייכנס פינחס מנחם בן זקונו לעול תורה ומצוות. הוא לימד את בנו, בחלסה, בדרש ובחסידות – מהיענה לו פיניעלית להשם יתברך בליל כ"א תמוז תרצ"ט, ליל בואו בברית ה', כשיפנה אליו ויאמר לו, "אנוכי ה' אלקיך". לפתע אורו פניו של אבא, הוא נטל את ידו של בנו הצעיר, עצם את עיניו בדבקות, ואמר לו ברגש גדול:

"מצויים תחת ידי התפילין של הרב הקדוש רבי משה מפשווערסק... אם תהיה ראוי, יעניע ותנהג כנצר אמיתי לטושתלא דדחבא, תקבל את התפילין שלי לבר מצווה שלך!" זה היה הרגע המשמעותי ביותר בחייו הצעירים. פינחס מנחם היה 'מבין' גדול בערכן של תפילין שעיתרו את ראשו הקדוש של אבא ובאו בירושה מהחז"ק מפשווערסק. הוא ראה בהבטחה של אבא את נקודת המגע העמוקה ביותר בין אב לבנו. ביומו הגדול יעטר אבא את ראשו בתפילין שלו! ההבטחה הרעישה את לבבו...

"אם תהיה ראוי..."

פניו של האוון החסיד רבי יעקב מאיר אליהו בנו בכורו של ה'פני מנחם' ז"ע זוהרות לעברי באור יקריות. אנחנו ישובים רכונים באותו חדר, ברחוב פיעקסקי, על אותו שולחן בו הבטיח לפני 72 שנה האמרי אמת! לבנו את התפילין. רבי יעקב מאיר אפוף התרגשות, כאביו בשעיתו, כשהתפילין הקדושות חובטות לו.

ואבא קיבל מן הסתם את התפילין שהובטחו, השלמתי את הסיפור.

חיוך חם הפריח את פניו של רבי יעקב מאיר: "בהתקרב מועד הבר מצווה שלו, ראה אבא שאביו האמרי אמת! הזמין אליו סופר סת"ם מאנ"ש, וביקש ממנו לכתוב תפילין חדשות עבור בנו. מכך הסיק, שההבטחה לתפילין המיוחדות של אביו לא תמומש. משום שאכן התגלה בעיני אביו כלא ראוי..."

נפשו של רבי יעקב מאיר יוצאת בדבחה. "ותחשוב על גודל המפלה! מדובר באבא האמרי אמת! שהיה צדיק תדור ומעתיג! שמאות אלפים העריצו אותו כשרף; איך צריך להרגיש ילד, כשאבא שלו, צדיק תדור, רומז לו בעצם מעשיו, ברגע המרומם בחייו: 'אתה לא ראוי בעיני פיניעלית, אכזבת אותי. לא תקבל את התפילין שלי!'"

"תורה ודור תורה". כטול היסטוריות בוקר

"נו, אתה יודע מה אמר אבא על כך שאלתי אותו. הוא לא הבין את שאלתי. הוא היה שלם לגמרי עם החלטתו של אבא. 'הרגשתי והבנתי מאבא', אמר, 'שאני לא ראוי. שמחתי שאבא קיבל את ההכרעה הנכונה. אכן הסכמתי אתו שאני לא ראוי. שמחתי עם התפילין החדשות המתאימות יותר למעמד...'".

"בדיעבד התברר, שסבא האמרי אמת! העניק את התפילין לחסיד מחסידיו, שהתקשה בתשלום נדונה שהבטיח לבתו, וכיוון שהתפילין היו שוות אלפיים וחמש מאות זלטי, נפתרה הבעיה..."

מוצנע מאד, גם מעצמו

פרקב'

"אין בין א גורנישט" ("אני חסר ערך"), אומר אחד מהם בקול רזוי שפלות.
 "אין בין אויך א גורנישט" ("גם אני חסר ערך"), מחה אחריו השני, ונאנח מרות.
 מכיוון הפתח נראתה דמותו של גדול צעיר, שזה לא מכבר קיבל את השטעלע; הוא נקלע לקרבת החבורה הנכבדה, ושמע את הדברים. צירף אנהח מרטיט משלו, ואמר אף הוא במרירות:
 "אין בין אויך א גורנישט".
 הביטו בו השניים בניחוח, ואמרו לו בבזנוק:
 "אויך מיר א גורנישט!" ("גם כן גורנישט")... היינו, מי אתה בכלל שתיחשב 'גורנישט'?).
 שני הסיפורים לעיל **מסמלים גישה**, הגישה של **יצירת** 'ש' **מעצם ביטולו** הפיכת הפשטות עצמה – למקור תפארת וגדולה!

מהגישה הזו, שגור הכריזה בה מלחמה – חרד ה'פני מנחם' חרדה גדולה עד מאד. כל ימיו אשר חיה, היה עולם הפשטות והביטול-העצמי שלו נקיים משמץ **גורנישטות**, וממעשה ענוות המתורגם לסיפור, הוא לא הפך, אומרים מקורביו, את הביטול לאתרוג! להתנאות בו. ההרגשה הזו שנבטה כבר בגיל בר מצווה, ש"אינו ראוי" לקבלת תפילין של אבא, ליוותה אותו עד זיבולא בתרייתא. לפי עדות בניו, אחד הביטויים השגורים ביותר בפיו בכל פינות חייו היה, "אני לא ראוי".

גם דרך הילוכו סימלה הילוך של אדם החושש שרגליו ידחקו, חלילה, את רגלי השכינה. בהילוכו, בדיבורו, היה מתכנס אל תוך עצמו, ומתאמץ שהישות לא תתפרץ מאזיקיה, ותעשה שבת לעצמה. באחד הימים נכנס ה'פני מנחם' לביקור בקליניקה של פרופסור נודע. כניסתו הייתה כהרגלו, חלימה בשולי הקיום, פסיעה חרישית ואצילית. הוא ניצב שם שעה ארוכה עד שהפרופסור שם לב לנוכחותו. משהבחין בו, השתמם הפרופסור על שלא שמע את קול צעדיו, וחוסף:

"אנחנו רגלים לאנשים שכל צעד שלהם הוא ביטוי של **אנחנו מה?**"

השיב ה'פני מנחם':

"תמצית עבודתנו שצעדנו יצהירה **אנחנו לא מה?**"

ה'פני מנחם' הצליח לגנון על פשטות ה"אנחנו לא מה", ולמזג אותה אל תוככי החריפות הקוצקאית שתססה בו, ואל תוככי כבשן העבודה שהבעייה אש"תמיד את נשמתו. הוא המשיך וחי כאדם פשוט מן השורה, גם באוויר הפסגות בו חי, כשנשמתו ריחפה בשמי"שמיא. הוא המשיך להרגיש "לא ראוי", גם בכהתו כמרבץ תורה לאלפים, והרגיש "לא ראוי" גם כשנשא את כתר אדמור"רות החסידות הגדולה בארץ.
 אמרו עליו על ה'פני מנחם, מה שהעידו חז"ל על שאול המלך:

"שהיה מוצנע חדר לפנים מחדר". מאי משמע 'חדר לפנים מחדר'?

שהיה **מצניע גם את צניעותו**...

מונה ראשונה:

האברך חסידו משוטט שעות ארוכות לחוץ כולו, בין חנויות לחפצייקודש בסמטאות חרושלימיות של 'גאולה'. גארטל הוא מבקש לרכוש לעצמו. אבנט חדש לתפילה.
 "יש לך", הוא שואל פעם אחר פעם, כל מוכר בחנויות לתשמישי קדושה, "יש לך גארטל דק? אבל דק מאד?".
 "יש", מאיר לו המוכר פנים, ומראה לו שלל סוגים וגדלים. האברך בודק את הגארטל שעה ארוכה כאילו היה אתרוג, ופניו מתמלאות אכזבה. "לא, לא לזה התכוונתי. התכוונתי ממש דק, ממש ממש דק, כחוט דקיק, שאין דקות סדקותו".
 והוא פונה אל החנות הבאה.
 "למה?" מתעניין מוכר תמוה, "הגארטל שלך חייב להיות דק

עד כדי כך?

"בחסידות שלנו", מסביר החסיד, ו'שמינית' גאוה מבליחה בעיניו, "משתדלים לא לעשות עסק מדברים שוליים... ולכן אצלנו לא עשו אף פעם עסק מעובי של גארטל... אני מקפיד לא לקנות גארטל עבה, כדי לא לעשות מזה עסק".

תמונה שניה:

שני גדולים, מספר העולם, ישבו בצוותא, ושוחחו בעמידה השם, ובשפל מדרגתם בעמידה.

ש

נות נעורי הפגשו אותי רבות עם דמותו של מרן 'הפני מנחם' מגור. בכל צמתי-חיו - היה הדמות הזקונה ביותר והכפונה ביותר שהכרתי. גם כשניצב על במות ההנהגה, מורש זרועות ושואג בלהט הכריזמטי שלו את שוועות הגשמה היהודית, וגם בשעות הפרטיות שלו, מלוכף בחגיונותיו ולחישותיו, זר לא יבין. 'הפני מנחם' היה בכל הליכותיו סמל חי לעיור החסיד השלם של 'בינו בחיי' החסיד:

"...לבו רחב ונפשו שפלה; מואס בגדולה; מיושב, חכמתו רבה וענותו גדולה; רך מחמאה ומתוק מדבש, כל נפש בעניו וקנה מנפשו; אוהב האלוקים ודודף רצונו..."

עקבתי אחריו בדחילו, בחשתאות, בצמתים המשמעותיים בחייו. הוא חי בשלום-בית מואר את-שלל התפקידים והמעברים בחייו העשירים. כראש ישיבה ומרביץ תורה, כמנהיג 'אגודת ישראל' העולמית, שנכנס כשהשעה חדשה, לפני-לפנים, לסבך בעיותיה של יהדות התורה; מואס בחסד, שידע לפרוש זרועות ולחסעיר לבבות, וכאיש על העדף, אדמו"ר ומנהיג רבבות, ה"נותן עינו ולבו" לחיות מיצר על כל יחיד.

'הפני מנחם' היה לכאורה איש של ניגודים. מתנגשים. מתמזגים. ידד האדם, יהודי של "עמו אנוכי בצרה", שה"ורא בסבלותם" - קדח עד תשתית נשמתו - מול תבערת-העבודה, שעשה בו כיוח רותחת. מתחת לחיכוך החמים ולעולם הידידות שלו - נעש בו מעיין סוער של

דעת אלוקים. גל נעול מעיין חתום.

שלל הגוונים התמזגו בנפשו בהרמוניות פלאים. בדרשותיו וביחסיו עם העולם: נחשפה דמות מתונה, מוחצנת, מוארת, מסבירת-פנים, עם פתיחות ורסית נוגעת ללב. הוא דיבר אל הציבור דרך חמימותו ומאור-פניו. כשחיוב של 'בין אדם לחברו' ניצב מולו, היה החלק הגוראי שבו נבלע בין קפלי-נפשו, הוא היה עוצר ביד-פלה את חרפותו הקוצקאית ולחט-החרב המתהפכת בלבו, והעולם היה פוגש נפש מעולם הידידות.

הנה סיפור מזהים, המגדיר את תפיסת-הידידות 'ברביטוועו' שלו:

באחד הבקרים הגיעה למעונו הפרטי אישה קשת-נפש, וטענה שהיא חייבת לשוחח אישית עם האדמו"ר. בני הבית יצאו אליה והפצירו בה לשלוח מישחו במקומה. היא סירבה נחרצות. את ליבה היא מבקשת לשפוך לפני הרבי... נו, מה עליה לעשות? שתשלח את הלב שלה ומוקנותיו עם שליח?

משראתה שאין מקשיבים לה, התיישבה על מדרגת הבית וציפתה לצאתו ממעונו. סיפרו על כך לאדמו"ר, והציעו לו לצאת מידלת אחורית, אמר בנייפה:

"וכי כך עזני את המועקות?... אם לא לחושע שבורי לב, לשם מה צריכים את כל ה'עסק'..."

אבל בעבודתו הפרטית - הפך לאיש אחר, שם שלטו הלהט, החריות, עם מלא השאָרפֿקייט - שגור הכבד לדרך-חיים.

פרק ג' גל נעול מעין חתום

'כל כוח לשרת את הסדר': האדמו"ר סטאנא סלווה את הפני שנתם בסתל הסער

פרק ד'

בלהט אש מול הפּרוּכָה

היו שעות רעווא, כשנפשו עלתה על גדותיה בהמיית־כיסופיה, או אז הייתה חומת הפשטות וה'הצנע־לכת' נסדקת,

ומבין החרכים בקעה ועלתה שלהבתו מאליה... וניתן היה לחזות בו בוער כאש בתבערת עבודתו! בוער כפשטו! ושוב אי אפשר היה לעצור ברוחו.

רגעים היו בתפילה שנגעו וקִטְטוּ בנימים טמירים בנפשו, הסעירו אותו ורוממו אותו מעל למקום ולזמן. כשהיה ה'פני מנחם' מגיע למשל באמירת קדיש ל"תתקבל צלותהו", ברגעים אלו הפך הרגש ל'מרא דאתרא' על נפשו, ומתוך דממת ה'עבודה' המכונסת שלו, הייתה ניצתת בו לפתע אש־להבה, והדמות המכונסת מדהים, שהדהים מדי תפילה את באי בית המדרש: שתי זרועותיו היו נזרקות מאליהן, במין עזות־דקדושה כלפי מעלה, ונפרשות אל מול הפרוכה, בכלות הנפש. והיה ברור כל כך! והיה מוחשי כל כך! שאין בכוחותיו לעצור אותן, ולמַתֵּן את רוחו להדרי־חדריו. אֵלוּ היו רגעים של 'מה לאש שכן כוח אחר מעורב בו!' כוח שהיה פורץ מעצמו כמגנט, ללא רסן ושליטה.

"עַד שִׁימְשֵׁךְ אַחֲרָיו יִתְבָּרַךְ כְּבוֹדוֹ אַחֵר אָבִי הַשּׁוֹאֵבָה" - - -

ברגעים ההם, היו עיניו נעצמות בדבקות, וזיו איקונין שלו היה מאדים, כאש. וכך, כשתריסי עיניו חוסמים את דמעות־הדם שלו מעין העולם, וזרועות פרושות, מייחלות, משוועות, ושאגת "תתקבל צלותהו" הייתה בוקעת ממעמקיו, היה נראה ונשמע כדמות שלא מעלמא קִדִּין.

... או כשהיה עונה "אָמֵן יְהֵא שְׁמִיָּה רַבָּא מְבָרַךְ לְעַלְמִי וְלְעַלְמֵי עַלְמֵיָּא יִתְבָּרַךְ", היה גופו הטהור, שהיה עִמָּל להדחיק - בשעות שאין הנשמה מפרססת כשלהבת - לצדי הקיום - פורץ ברעש גדול את גבולותיו ומְגַבְּלוֹתֵיו; וכשהמילים "אמן יהא שמיא רבא" בקעו לחלל דעלמא - לא נותרה אחיזה לרבי פינחס מנחם בן רבי אברהם מרדכי הרך והמצטנע; כל גופו היה מזדעזע וארכובותיו דא לדא נקשן. רטט ממשי אחז בו, לא רטט ספרותי, אלא רטט מוחשי עד אימה האוחז בחוט־שדרתו ומטלטל אותו כלולב־נטול־קִקְרָה לכל עבר.

אלו היו רגעי ה'נפשי יצאה בדברו', ה'אהבה בתענוגים' - שהביאו אותו אל סף הדבקות השלמה.

וניתן גם היה לראות את תבערת ה'עבודה' פורצת מבין חומות הפשטות שהתבצר בה, כשקראו לו לעלות לתורה. היה נוהג לרוץ אל ספר התורה. הוא רץ כאחוז תזזית, כאילו היו חייו תלויים במהירות הריצה. אהבת התורה קלקלה שם את שורת הסדר. או כשיץ כשקרא לסנדקאות, לסייע להכניס יהודי בבריתו של אברהם אבינו, והיה ברור לכל רואת, היה ברור כל כך! שגופו הצנום והמסוגף רץ בעקבות לבבו הבוער...

כשהתרחק מההמון וצרכיו, היה עובר בטבעיות ממצב למצב. ממצב ה'עומד ומשרת', למצב הדבקות הטבעי. במסעותיו ובשעות שהעולם ומחלי־פניו לא הסתער על מפתנו, היה מסתגר אל תוך עצמו, ושפתיו מרחשין בלחשה בעל־פה קטעים

שלמים של סוגיות בקדשים, ראשונים ואחרונים. "תקופה לפני הסתלקותו", מעיד תלמידו המובהק כבוד קדושת האדמו"ר מטאלנא, "נסעתי איתו בנסיעה בין עירונית. הרבי למד תוך כדי הנסיעה ט"ז דפי גמרא רש"י תוספות ומהרש"א והוסיף מחידושים. וכל אותה עת היו שפתיו נעות בלחשה, וקולו לא יישמע. עיניי

רגעים של נפשי יצאה בדברו. בתפילה בהיכל המתיבתא בניו יורק

ראו ולא זר את השקידה העצומה, את הצימאון, הוא בפשטות בלע את הדפים..."

עדי ראייה מעידים, שה'פני מנחם' דָּמָה באופיו ודרך עבודתו לסבו מרנא ה'שפת אמת'. ה'שפת אמת' גם הוא היה דמות בעלת ריבוי גווניים ואנפין. מחד, מבורכים ספריו בברכת הקיצור החריף, מילה בסלע, הנהגה שהייתה מקובלת אצל אדמו"רי פולין. הוא גם היה זריז מאד בחילוכו. מאידך, בהנהגת הציבור ובשיח עם יהודים היה מדבר בהרחבה וחטעמה. היו נכנסות אליו קבוצות אברכים, הוא היה מקדם אותם בסבר פנים, ומשוחח איתם במתיקות ואריכות.

ה'פני מנחם' עצמו סיפר, שה'שפת אמת' לא הנהיג 'רביסטווע' גדולה. היה אדם צנוע ומסתגר, ובהיי חיותו מיעט העולם הגדול להכיר בטיבו וטבעו...

כ"ק סרן הבית ישראל ז"ע, מלווה במקורביו להבלח"ט האדמו"ר מטאלנא והגאון רבי יעקב זייל

"השיב להם רבינו בתימהון: 'לשבת על כיסא הוא סימן של הנהגה? הלא נאמר 'אתה פה עמוד עמדי' ונאמר 'עומד ממש'! הלא תפקיד המנהיג הוא לעמוד ולשרת את העם! עבדות אני מטיל עליכם! על משה רבינו נאמר, אשר רץ לפניו כסוס וכו', זהו התפקיד האמיתי של מנהיג" הרבי עוצם את עיניו בהתפעלות. "התפיסה הזו של 'עבדות אני מטיל עליכם', לא הייתה אצלו ווארט. היא הייתה מוחשית, חלק מחיי המעשה שלו. פעם יצא הרבי ה'פני מנחם' למסע מחוץ לעיר ועבר עליו יום מתיש ללא טעימה. כשהתקרבו לירושלים הצענו לפניו שלא יקבל קהל באותו יום, מפני חולשתו. ואמר בלשון קדשו: 'שְׁטִיט דאָך' 'עבדות אני מטיל עליכם', והרי אני עבד! והרי נאמר, 'יכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואני זק'! אתה מבין עד היכן הדברים מגיעים? לא ייאמן, הוא ראה בעדו מעמד של 'דב', ביחס למעמד העצמי שלו כעבד! ולא הייתה זו מליצה. ה'פני מנחם' התרחק ממליצות שדופות כמפני האש. כל כך היה ברור לו, איך, כל כך ברור! שהוא בגדר של עבד, והציבור הוא אדונו, והוא צריך לעשות עמו גם בלא להיות נזון..."

"הנה סיפור נפלא, ברוח הדברים. באחד הימים נכנס אליו אדם שפל רוח וקבדל-לשון, שהרגיש בעצמו שהוא מטריח עליו בדיבורו האיטי, ובכלל. והחל להתנצל. נענה לו רבינו בחבה יתירה, מה לך מתנצל, והרי השירות הזה מגיע לך! כלום אני יושב כאן כדי לשרת אותך ואת שכמותך, האם תחוש צורך להתנצל בעלותך לאוטובוס לנסיעה על שאתה מטריח את הנהג?"

"באחד הימים הגיע אדם שנכשל בעוונות חמורים ובדברים מכוערים, להתנייע עם אחד מבני ביתו, אם ראוי הדבר שידיד בקודש פנימה בצורה פתוחה על מעשיו הכעורים, או שמא לא כדאי להביא את האדמו"ר לעגמת נפש. בני ביתו הציעו לקיים בנפשו 'כסוי חטא', ולדבר רק באופן כללי. אולם כשנכנס לקודש פנימה, נחשף למאור-הפנים ולחמימות הגדולה, האדמו"ר עצמו עודד אותו לשוח את כל אשר עס לבו. כשסיפר היהודי שנאמר לו לא להרחיב את הדיבור אצל הרבי ולהסתיר פגמים, נענה רבינו: האם כשאתה נכנס לרופא בגלל פצע מכאיב, אתה מסתיר אותו?"

"למחרת אמר הרבי למקורביו כך:

"אבא כבר אמר על עצמו לשון שקשה לחזור עליה – גורף ביבין אני. כדי להציל נפש יהודית אני מוכן להיכנס לתעלות הגורעות ביותר..."

לפני שנים הייתה לי הזכות להיכנס לפני ולפנים, למעונו של כבוד קדושת האדמו"ר מטאלנא שליט"א, תלמידו המובהק של ה'פני מנחם'. בשיחה שקיימתי אתו, שאלתי על המעברים החדים בחייה של הדמות. ראש ישיבה מרביץ תורה לאלפים, דרשן כריזמטי פורש זרועות ומרטיט-לבבות – עד לאדמו"רות שהוקיקה מידה של גינוני 'רביסטווע'. על הפשטות בצל החריפות, על מאור-פניו בצל לבו הבורע וזריזותו הקוצקאית. "לא היו לו מעברים", אמר האדמו"ר, "אלו היו התגלויות שונות של גונוי אותה אישיות. כשהעולם מקק להארת פניו, היא באה לכלל ביטוי בכל העוצמה; וברגעים האישיים שלו, פרצה כאשד לבת אישו, למדותו וחריפותו".

בדרך כלל, אמרתי לאדמו"ר, למדולי ישראל הייתה נטייה לכיוון מסוים בעבודה.

הוא מחיך: "כשלאדם יש שמץ 'ישות' הוא מחויב לתהליך עבודה מסוים. והתהליך עצמו עלול להיות חלק ממנה. הרבי ה'פני מנחם', היה מהות של 'עומד ומשרת'. סמל הביטול השלם, לית ליה מגרמא דיליה! בחינה מתמדת של 'עמדו ואִשְׁמְעָה מה יצונו ה'", לכן לא היה מחויב לתהליך מוכתב לאורך כל הדרך".

בדרך בעל-בת' ניתן לומר, שהאדמו"רות העניקה לו מִמד נישא ונושג של מורה לעמו, אבל נטלה ממנו את היכולת הפשוטה לעמוד בפני אלפים ולהרעיש את לבם בדרשותיו, בנימה הישירה, הכריזמטית, בלבת איש... כאדמו"ר היה פחות ביטוי למגע הפשטני-עממי הזה.

"אני לא חושב שהיו לפני מנחם 'לבטים' כלשהם עם אף צורת 'עבודה', אומר תלמידו הנאמן. "כששימש ראש ישיבת 'שפת אמת' הרעיש מוחות של צעירים בלמדנותו; בתפקידו כיו"ר תנועת 'אגודת ישראל' השלים את ייעודו בהנהגת הציבור. וכשהוטלה על כתפיו אדרת האדמו"רות, הרגיש שלם עם הייעוד החדש. אלא שהיה לו ה'טייטש' שלו מהי אדמו"רות ולמה נוצרה. היו ביטויים שלו עצמו בנושא.

"למשל, באחד הבקרים התלונן ה'פני מנחם' באוזני רופאיו על עייפות מצטברת. כדי לרודא דרכי טיפול, שאלו אותו הרופאים אם הוא ישן בלילה. על כורחו הודה הרבי שכבר שני לילות אינו ישן. בנסיעתנו, גילה לי כי איננו ישן בלילה בגלל צרה כלשהי של אדם שהזכיר את עצמו. אותו אדם היה תלמיד חכם מופלג והדבר הדיר שינה מעיניו. העזתי פניי ואמרתי, שאולי אפשר יהיה להשתמש באמצעים מלאכותיים כדי להקל על בעיית חוסר שינה, כפי שנוהגים אנשים רבים. הזדעזע הרבי ואמר: 'הן על כגון דא אמרו חז"ל, 'צריך שיחלה עצמו עליו', ואני אעשה פעולה להקל על שנתו! אותו יהודי מתענה, ותפקידי הוא לא לישון למענו בלילה, שאם לא כן, במה אני רבי?"

האם ניתן לומר, שאלתי את הרבי, שה'פני מנחם' התאים את אדמו"רותו לאופיו המצטנע ולאהבת האדם שבערה בו; והוא מיקד לכן את האדמו"רות להשפעה ונתינה, וצמצם את גילויי הרביסטווע והעסק סביבה?

"אינני יודע בדיוק מהי ה'רביסטווע' שאתה מדבר עליה, וצריך להתנייע לעניין בוהירות הראיית. מכל מקום אספר סיפור מאلف שראיתי אצלו בנושא זה, המשקף בדרך נפלאה את תפיסת האדמו"רות שלו.

"פעם סיפרו לו מפי חסידי אחד מגדולי האדמו"רים, שהבינו עוד קודם הנהגתו, שעתיד יהיה להיות מנהיג. משום שרבים העמיד עיבורו כיסא מיוחד בבואו אליו לבקרו, והושיבו על הכיסא, זה שימש אצלם סימן להנהגה.

פדק ה'
**לא ידח
ממנו צידח**

ש

לוש אחר הצות ברחוב יהוסף שוורץ. במספר 10 של הרחוב, מעונו של כבוד קדושת מן הפני מנחם' מגור, מוטל הרבי על משכבו, מוקף חשרת-עבים של ייסורי-הגוף וייסורי-תפש, שהתגבלו הלילה אחת ומיגרו כל ניסיון להירדם. מוחו האדיר המה כסמבטיון בימות החול. משא העם רובץ על כל חוליה וחוליה בגבו. משא העם, ומשא כבשים בודדות מהעדר שאיבדו את דרכן. כרעיא מהימנא בשעתו, מינה ה'פני מנחם' עצמו מורה-דרך גם לשה בודד.

כבר חודשים, מיום התמנותו לאדמו"ר, הוא נושא אותם על כתפיו. כל טלה פצוע – מעיק במידה שווה על לבו. וכבר חודשים שלילותיו הפכו לסיטוט מתמשך. בשלוות הלילה, רגעים בהם גופו אינו מפרסם ב"אֶת צֶמַח דָּוִד", אינו משוע ב"תִּתְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן", כשהמונים אינם משחרים לפתחו, ושאלות בהולות אינן נשלחות – זו השעה שהאברים שלו, אבר אחר אבר, מתכנסין להם

"תבקש מהאח שיושיב אותך בחדר אוכל לפני שמחלקים את הביסקוויטים של חמש", מיעץ רבן של ישראל, "חמתין ליד השולחן, שלא תאבד את הביסקוויטים השרופים!". ועכשיו צורב את לבו של ה'פני מנחם' גם הצער על שנותרו לו אתמול לחצקל מ'נוה שמחה' רק ביסקוויטים בהירים. חצקל יהודי שבור, שהיטה את כף משקלו של האושר אל ביסקוויט אפוי כהלכה. חובת האדמו"רות של ה'פני מנחם' לספק לו ביסקוויט לרכוב עליו.

"ישנו סיפור מדהים", אומר כבוד קדושת האדמו"ר מטאלנא בנועם שיחו, "על תפיסת ה'עבדות' של אדמו"רותו. פעם ניכר עליו שלא ישן כל הלילה. כשנשאל על כך, השיב כך: בשעה שנכנסים לפני יהודים, ומשיחים את צרותיהם, לבי נשבר על ענות-נפשם. אבל אני מסחיר מהם את שברון-לבי, כדי שאוכל לעמוד לימינם לעודדם בצרחם. אולם אחר כך בבית, אני מזכר בצער היהודי, ואני מרגיש את הע'מם אנוכי בצרה ולעיתים אני מתקשה להירדם מעומס מחשבות ועגמת נפש. ואני יושב באישון לילה, ונאנח עמם בצרתם..."

"...אתמול נכנס לפניי אברך

להזכיר את זוגתו ששברה את ידה. בלילה נזכרתי בסיפור, והרהרתי בכך שמן הסתם בשעת לילה כשהייסורים מתגברים, היא סובלת מאד; ונוסף לכך היא גם מטופלת בילדים רכים... לא יכולתי להירדם כל הלילה מהרגשת הייסורים שלה... וכשם שהרב יכול לומר לעבד עשה עמי ואני זנך, וודאי הוא הדין לגבי שינה, והרי אני כעבד שצריך לעבוד את עבודת 'הרב', היינו כלל-הציבור, ביום ובלילה..."

"פעם התבטא בחריפות נדירה, והביטוי הזה מגדיר הן את אישיותו והן את הנהגתו הציבורית לעומק ולרוחב: "אני מוכן להסתלק מן העולם עבור טובתו של יהודי!"

"טובה עבור יחודי", כ"ק מרן הפני מנחם מישותף בנישואי בת האדמו"ר מטאלנא (עומד בקדמת השולחן)

לחטיבה אחת של כאב.

כאב פיסי. גלים של כאב מפלח.

כבר שבועות הוא מתקשה לנוח בלילות ממשא העם. לילות הם הזמן שמשא העם, דווקא כשהעם עצמו נח מזעף ייסוריו, מעורר את נשמת ה'רועה' שבו לחיים.

הוא מתהפך על משכבו, מיוסר. רק הבוקר סיפר לו ר' לייזר מבני ברק על אבחנה הסופית של הרופאים. גידול-שפיר מתפתח לו בריאה השמאלית שלו. דקירה ממשית מפלחת את ריאתו השמאלית של ה'פני מנחם'. שלומה'לה, חסיד לונדוני, סיפר לו בדמעות שליש על בנו המידרדר רוחנית, וה'פני מנחם' מגלה לפתע בשלש לפנות בוקר, בחשכת החדר, שגם עיניו רטובות. חצקל, ישיש מבית אבות 'נוה שמחה', תינה לפניו אמש את צעדו על הקסוס שנשחק לו בברכיים, וה'פני מנחם' מרגיש פיסית דקירה שם בסחוס שבין עצמות ברכיו שלו, והוא מתבייש עמוקות. על שהקסוס שלו שלם ותקין באופן מביש.

"ביקשתי מהבן שלי", סיפר לו היום ר' חצקל, "שיבוא מדי פעם כשמחלקים את הביסקוויטים של חמש. עד שאני מגיע לשולחן, נגמרים לי אלו, השרופים, האפויים היטב; אף פעם הבן שלי לא טורח להגיע בזמן!"

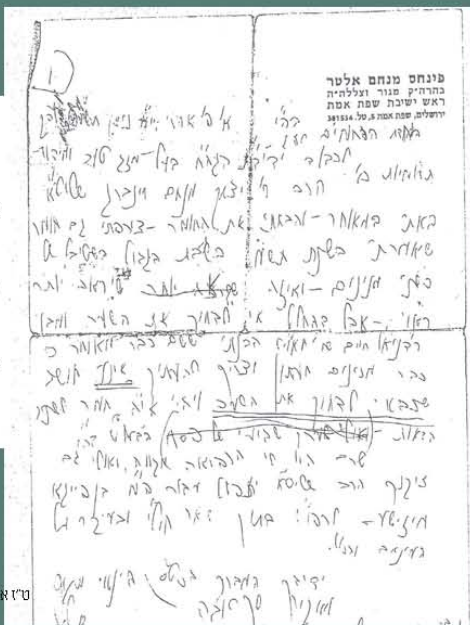
"זאתה אוהב אותם רק שרופים?", מתעניין ה'פני מנחם'.

"רק שרופים", מביט חצקל מ'נוה שמחה'. "הבהירים לא טעימים בכלל! יענער טעם האֵט דאָס..."

פדק' עיניו זליבו בצרותיהם

קשר עליון דאורייתא

בין שאר תפקידיו, היה האדמו"ר מטאלנא אחראי להעביר לידי מערכת 'המודיע' את מאמריו של כ"ק מרן הפני מנחם ז"ע בענייני השעה והזמן. במכתב המתפרסם כאן לראשונה, דן עמו הפני מנחם אודות מאמרו לחג הפסח הקרוב את המכתב פותחת השורה "לכבוד יידי ופשי בעל מזג טוב ומידות תרומיות"

פרק ז' תשעה צילומים ללא שינוי

איש מדהים הרבי מטאלנא. דמות דיוקנו של רבו קורנת מתוך הזיק המפזז בעיניו. וכמו רבו – מפזר החיוך הרך שלו כל תיקה מעיקה של 'רביסטווע'. הוא מקדם גם את עזרא לנדאו הצלם ב'שלום עליכם' חם ופתוח. למרות חריפותו הבלתי-ישגרתית – והתחושה החזקה שאנחנו, ר' עזרא ואנוכי, נסקרים בסקירה אחת, הוא מצליח להעניק לשנינו הרגשה ביתית. הרבי מסתכל אל החיים דרך משקפת רחבת. הוא מדלג על ה'קליין געלט' בדרכו אל ה'תמונה הגדולה'. היעוד הגדול. עם מבט כזה – מצטיירים מיני גינונים ואצטלאות, ורביסטווע מוחצנת – כמעשה-ילדות.

ה'פני מנחם', אמרתי לו, גם כשהתמקד בפרטים זעירים, ראה בהם את התמונה הרחבה של הדברים.

הוא הודה לי על ההגדרה.

קרוב לשעה ישבתי בחדרו. עצם הישיבה בחדרו מעניקה הרגשה מוחשית של 'פצל' החכמה'. האדמו"ר מטאלנא – פנומן למדני והגותי. מבריק בכל קנה-מידה. במהלך פגישתנו שאלתי אותו בכל תחומי החיים. הציבוריים, האישיים, החינוכיים. משנתו סדורה וערוכה. תמציתית. בהירה. תשובותיו מסוגנות, כאילו הקריא אותן מתוך שורות גוויל המתפתל בסתר מוחו. ניתן למצוא בין קפלי משפטיו ניסוחים ספרותיים מורכבים, שנחצבו תוך כדי שיחה. הוא עונה בשטף, משפטיו משרוטים, חצובים מהיכלי הדעת.

דיברנו בין השאר על לבטי דור עיקש ופתלתול. על עולם המדיה והדרכים למזער אותו; הוא דיבר על בעיות של בעלי תשובה, ופתרונות לחוזרים-בשאלה. על מאפייניו של עולם הישיבה בימינו; על נוער שעזב את הסטנדרט, ועל נושרים בחיק הסטנדרט. וגם שם במחוזות הדמדומים של הקיום החרדי והשיבתי, בסוגיות שההססנות יפה להן, נותר הרבי מושחז, מוגדר עד לשיטתו. עם יכולת מדהימה להגדיר בבהירות סוגיות ערפיליות.

הוא פורש בבהירות, אחד לאחד, עשרות לבטים קיומיים שהדור מצוי בהם, ומציג באותה בהירות פתרונות אפשריים.

הסדר הפנימי של משנתו והשקפות חייו מתגבל ויוצר בכל נושא נתיב בהיר. בתוך הדברים הביע להט ונכונות אישית, לצאת לעולם ולחולל הפיכה בתפיסת עולמם של מתלבים. אבל הוא גם מודע עד העצם לחוסר התוחלת בלהט אדמו"רי נשמתו, בדור שבעיותיו שוכנות בכלל **במקפא** של הנשמה. הוא מודע לקונפליקטים ולמעצורים, שיעמדו בדרכם של מתקני הדור. וגם אותם הוא מנסח בבהירות.

מאור פניו, פתיחותו, והקירבה שגילה – העניקו לי מידה של עזרה.

גם הרבי עצמו, אמרתי לו, כמו רבו ה'פני מנחם', לכאורה ניזוק מהאדמו"רות. כמו ה'פני מנחם' בשעתו, יש לו לרבי היכולת להרעיש לבבות, ולהסעיר ציבורים גדולים, בהגות ובלמדנות; וזהו יכולת שמטלות ומעמד האדמו"רות מכבידים עליה.

הוא מחייך בחמימות. "האדמו"רות שלי איננה ברת-חשיבות בפני עצמה. היא נועדה להקים שם ושארית לשושלת מפוארת, ולהמשיך את זכרו ופעלו של זקני מרן זצוק"ל. אני עושה כמיטב יכולתי גם היום. להשוות אותי ל'פני מנחם'!! נו... צילמת אותי תשע פעמים באותה תנוחה ממש, לא חבל?".

ההערה החריפה האחרונה נועדה לאונחי הצלם הנאמן, ר' עזרא לנדאו, שהעביר את המצלמה לצילום אוטומטי שנועד ללכוד תנועות ייחודיות.

חריפות מחשבתית מלווה את השיח שלו לכל אורכו. "זו תמצית בעיית הדור", הוא מחייך אל הצלם באהדה, "הטכנולוגיה מאפשרת לנו לצלם מאות תמונות במאמץ ועלות אפסית, והרי זה נפלא! אבל חלק עצום מהתמונות האלו סובלות מחלל הריקנות. אין בהן פְּשֻׁרָה. לצלם תשע פעמים אותה תנועת-יד, קורה רק כשאין צורך במאמץ".

זה משל נפלא לחיים, אמרתי בהתפעלות.

הוא מחייך. "לזה הכוונה".

במהלך השיחה, הפסיק העט שלי לכתוב. האדמו"ר מטאלנא הבחין במאמצי לנער את שיירי הדיו, ותוך כדי דיבור, עודו מדבר, הוציא מחיקו את עטו והעביר לי. המשכתי לכתוב בעט האדמו"רית, נשואת-הפנים.

יכולת להרעיש לבבות ולהסעיר ציבורים שלמים. כותב השורות במינוח של כ"ק האדמו"ר מטאלנא

את העברה החמורה של ההליכה לרבי אחר, מעשה שחסידים הקפידו להימנע ממנו.

"בהגיעו לגור, התברר שאי אפשר להיכנס עכשיו אל הרבי, אולם כיוון שהמקרה שלו דחוף, ינסו להכניסו בהזדמנות הראשונה. בליל שבת נקרתה הזדמנות של בסק זמן קצר, לאחר תפילת מעריב, לפני שהשפת אמת נכנס ל"טיש" בליל שבת, אפשרו לו להיכנס ולהזכיר את זוגתו החולה.

"בששע האבני נזר את סיפורו, חזר ותחח, 'ומה אם כן ענין חליצת המנעל' משיב החסיד: 'כיון שחטאתי בכך שהלכתי לרבי אחר, הריני בא לקבל נויפה'.

"כשנוכח היהודי שה'אבני נזר' מתקשה להבין את 'חטאו', ביקש להסביר עצמו בדרך משכנעת יותר, והוסיף ואמר: 'וכי יודע הרבי מה ראיתי שם? דקות ספורות לפני עריכת השולחן, ראיתי את השפת אמת' בחדרו, יושב וחוגג בשולחן ערוך חושן משפט

'מני מנחם', שאלתי, היה מהות של ראש ישיבה, שכיח אחר כך באדמו"רות, אז אדמו"ר שבעברו היה ראש ישיבה?

הוא מחייך בועס. "ישנו סיפור שיגדיר את תפיסת התורה והעבודה שלו כאחד, היה לו לפני מנחם בצעירותו מלמד חשוב, רבי לייבוש העניך הכהן לטווין, שהיה מכונה בין החסידים לייבוש קינצקער. הוא היה חסיד סובטשוב ותלמידו המובהק של האבני נזר, זכיתי לשמוע הרבה מאוד מהרבי זצ"ל על רבי לייבוש, לדברי האדמו"ר היה רבי לייבוש מתלמידיו החשובים של האבני נזר, ותלמיד חכם מופלג.

"באחד מימי נעוריו, סיפר ה'פני מנחם', 'כאשר עשה חיל בלימודו, אמר לו המלמד: כתמורה אספר לך עובדה נפלאה שהייתי עד ראיה לה. יושבתי באחד הימים אצל מורי ורבי האבני נזר, ונכנס לפתע יהודי מחסידי סובטשוב, חלוץ נעל, כשהביע האבני

פרק ח'

חושן משפט כהכנה לטיש

"שדה מלפני חדר לפני מחיר". ביקור מלונדון בימים עבר, עש הג"ח פאולא זצ"ל

נזר את תמיהתו על כך, הסביר היהודי: באתי לבקש את מחילתו של הרבי ולקבל נויפה...

"ואי סיפר היהודי לאבני נזר את סיפור 'חטאו'. הוא הזדמן פעם ביום שישי לוורשה לרגל עסקיו, לפתע הגיע מברק שזוגתו במצב אנוש, והיא הובילה לבית חולים סמוך. בחינתו מתגורר הרחק מוורשה ויום שישי היה קצר, לא הייתה בידו אפשרות לנסוע לרעייתו לבית החולים. מה עושה יהודי חסידי כאשר מזדמנת לפתחו פרשה כזו? יש להזכיר לפני אחד מצדיקי הדור את המקרה האנוש, כדי שהצדיק יעזיר, כמקובל אצל חסידים. אולם להגיע לרבי האבני נזר בסובטשוב לא היה 'בבדי שיעשה'. ואילו לנסוע לגור היה אפשרי מבחינת השעה, בגלל הסמיכות בין וורשה לגור.

"בער ישב אז הרבי השפת אמת זצוק"ל. מכיוון שהיה זה ענין של ביקור נפש, למחת היותו חסיד סובטשוב, ולמרות שישנה הקפדה אצל חסידים לא לבקש מרבי אחר, חשב החסיד לעצמו, כשם שביקור נפש דוחה את כל התורה סלה, בוודאי דוחה גם

סימן פ"ו, וכי זה מעשה רבי קודם טייש? הר לפני 'טיש' צריכים להיות מונחים בעולמות העליונים? ואילו הוא יושב ולמד ש"ך חושן משפט סימן פ"ו.

"מששע האבני נזר את הסיפור, אמר בהתפעלות: "אילו ידעתי שהסיפור שלך אמין, ולא יפית אותו בהפרזות, הייתי נועל את העסק שלי ונוסע אליך..."

"זה היה הסיפור שסיפר המלמד של ה'פני מנחם' לתלמידו. "כאשר סיים ה'פני מנחם' לספר לי עובדה זו, הפטיר ואמר: 'ואני אומר, שדרך לגשת ל'טיש' היא רק על ידי ש"ך חושן משפט סימן פ"ו, קצות, נתיבות ורבי עקיבא איגר. תורה ועוד תורה, ועוד תורה...'. הנה לך המיזוג של הרבי, המעברים בין 'טישים' לקצות: לא רק שלא לוו בקשיים, הם השלימו והחזירו את זה. הש"ך חושן משפט סימן פ"ו היה, לדעת ה'פני מנחם, חלק מקדושת השולחן הכהורז".

פרק ט' מן ההדר אל העם

האם אפשר לתמצת בכמה מילים את הנקודה שייחדה את ה'פני מנחם' בהנהגת החסידות?

"לאחר שבע שנות הרעב, בהן היה הלב שמחה חלש, לקח על עצמו ה'פני מנחם' להקים מחדש את אותם סטנדרטים שבנו אחיו הקדושים. מזה שייחד את הנהגתו, היה הבחוס וברחמים, להלך לפי רוחו של כל אחד, ולהגבירו בכליו שלו. הוא הוריד את עצמו מן ההר אל העם, לנפשו של כל יחיד, לעקמומיותו, לטיפשותו וקטנוניות יצריו. על לשונו היו שגורים דברי התסמונת, איך פיל נקנה בהגבהה? על יד שמעמידים לו מתעבה פרי יפה שהוא נמשך אליו מאוד, וקופץ לעברו, ובכך נקנה הפיל בהגבהה. "רבינו ה'פני מנחם' לקח פירות טובים, היינו, השגות והפלטות של קדושה, של תורה ועבודת השם, ונופף בהם לעוריו, לכל יחיד מהם, והראה להם, טעמו וראו כי טוב השם! עורר בהם האהבה עד שתחפץ, שיתאוו להתרומם ולהתעלות, ויקנו את עצמם להשם יתברך בהגבהה! הוא הראה להם לאן צריכים

ויכולים להגיע, הטמיע בהם תשוקה להתרומם לפסגות. הוא לקח אפרים משאול-תחתיה והעבירם לשמי-שמיא?
"בכוח ההגבהה וההמתקה, השכיל להחדיר השגות ומדרגות של קוצק - לאוזרה הנהנתנית של ירושלים תשנ"ב.
"צריך גם ליכור שה'פני מנחם' היה התגלמות הריאליות בדורו. ודאי שלא רימה את עצמו, למדנו אפוא ממנו, שגם בימיו ובניסיונות הבוערים בחוצותינו - ניתן להגביה רוס לדרגות עליונות, אם רק נמתיק את הזכרים לפינוח".

משיימנו את השיחה, הכנסתי בלי משים את העט שלו לכיס.
האדמו"ר מטאלנא חיך אליי את חיוכו העגוג, והנה דוגמה לחן שהוצק בשפתותיו. כך מעיר האדמו"ר מטאלנא לאורח, שהכניס בטעות את עטו לכיסו:
"אפשר שהאדמו"רות שלי אינה בעלת חשיבות רבה, אבער מיין פענע איז א רבישע פענע, אבל העט שלי הוא עט אדמו"רי, ו...".

עם האדמו"ר מסערט ויתוף תצוק"ל

עם האדמו"ר מליבאוויטש וצוק"ל

עם הדייטשער משה' מוויז'ניץ וצוק"ל

עם הגר"מ שך וצוק"ל

עם הגר"ע יוסף וצוק"ל

עם האדמו"ר מפרלוי וצוק"ל

עם האדמו"ר מבסטון וצוק"ל

עם האדמו"ר מליובלין ומאזוואר וצוק"ל

עם הבן משה מטאטמר וצוק"ל

הוא לא נזקק לאנשי סוד. הפני מנחם בשיח עם האדמו"ר מטאלא זצוק"ל, בשמחת בר המצוה לבן להבלח"ט ואדמו"ר מטאלא

פרק י' שורש המחלה: צרות עין

הרבי: אינך רוצה שאקיים מצות גמילות חסדים בגופי? גמילות חסד בגוף מקיימים דווקא כשהגוף מותש ועייף!

"הוא עלה וניחם גם את האח השני. בצאתו משם, ניצב יהודי שביקש מהמנחמים צדקה. הרבי החל לחפש בכליו ולא מצא. מיד הצעתי כסף, הוא סיבר, חיפש ומצא פנקס שיקים. אדחני, נוצרת תמולה סביבם. והרבי עומד בתווך, מנותק נפשית מהתמולה וספחיה; שולף את פנקס השיקים, מוצא מחיכת שהוא עט, כאילו היה ניצב במשרד, ומתייעץ עם היהודי הנצרך על גובה הסכום שהוא מבקש, ובכמה שיקים יוכל לפרוס למענו..."

"כשיירדנו משם אמר לי כך: 'כשהתאמצתי לעלות בשנית, המטרה לא הייתה לנחם את האח השני עצמו. הרבי הוא 'יהודי טוב' והוא מוחל. אבל יש לו, כפי שיש לאחריו, חסידים ואנשי שלומם. האחים חיים בשלום. שבת אחים גם יחד, אולם עלולים לומר כי הייתי אצל אח זה, ואצל השני לא, ותרבה חלילה המחלוקת... נו, 'מצות גוררת מצות', עמד בחוץ יהודי נצרך, ושאפתי לטרוח קצת בגופי: הרבה כספים אני מחלק בדיבור, והדבר בא לי בקלות... כאן סייעו לי משמיא לקיים גמילות חסדים בגופי..."

"בימי 'השבעת' הגיעה אישה מבני עדות המזרח לנחם. היא סיפרה לפי תומה שהיא באה להודות, משום שהרבי שלח כסף עבור השתלת כבד לבתה. הנוכחים זקפו גבות ושאלו במה דברים אמורים. והיא סיפרה: קיבלנו דרך הדואר שיקים מהאדמו"ר מגור עבור השתלת הכבד. מדובר בסכומים גדולים מאוד.

"שאלו אותם: הייתם פעם אצל הרבי?
"הם משיבים בשלילה.

"ויציג ידע אפוא הרבי על מצוקתכם ואת כתובתכם?
"פרסמנו", הם משיבים בפשטות, "בעיתון קריאה לסייע להשתלת כבד. הרבי שמע על כך, ועל פי כתובת זו שלח את תרומותיו". ■

מנחם בשיח עם האדמו"ר מטאלא זצוק"ל, בשמחת בר המצוה לבן להבלח"ט ואדמו"ר מטאלא
נעוריו בערת בו ברבי מטאלא תשוקה להתקרב ל'פני מנחם' ותורתו. מתוך הכרה כי פיתוח קשר עמוק ומשמעותי עם ה'פני מנחם' יכול להיווצר רק במשא ומתן תורני - למד האדמו"ר מטאלא, עילוי מופלא ובעל זיכרון פנומנלי, בשקידה עצומה, ישר ותפוך, את ח'שפת אמת' על הש"ס ו'שפת אמת' על התורה, כדי שיוכל להיווצר שיח פורה בינו ל'פני מנחם'. ואכן ממסעותיהם המשותפים נושבו ועולה תיאור מרהיב, של משא ומתן למדני בלתי פוסק בהלכה ואגדה, שהתפרש על חלקי קדשים ומועד דברי הראשונים וה'שפת אמת' על הסוגיות. והיו הדברים שמחים ומאירים כנתינתם מסיני. ה'פני מנחם' שהסתיר את תורתו העצומה בחגווי'הסלע בסתר'המדרגה, חשף במסעותיהם המשותפים מחריפותו ובקיאיותו העצומה. השיחות המתוקות 'החריפות' הללו יצרו את ההערכה בין הרב לתלמידו.

הרבי, שאלתי אותך, שימש שנים יד ימינו ואיש סודו של ה'פני מנחם'.

"הרבי היה אומר בשם החיד"א, ש'עשיר' ראשי חיבות, 'עניינים, שיניים, ידיים, רגליים'. כל זמן שהאדם יכול להשתמש באיבריו בלא עזרה, הרי הוא עשיר. והלוא הרבי היה שלם בגופו, היה איש'סוד של עצמו, והיו לו שתי ידיים ימניות. הוא לא נזקק לא לאנשי סוד ולא ליד ימין נוספת..."

איזו נקודה ייחודית בעבודתו הודגשה יותר בעבודתו של ה'פני מנחם'?

"מהותו של ה'פני מנחם' שלא לומר 'ייחודיותו' - הייתה תפוכה מעניין הייחודיות. מהות עבודתו הייתה שלמות, ואיזון שלם בין כל חלקי העבודה. ולכן קשה להוציא 'עבודה' כלשהי מן הכלל. אבל ניתן לומר על עבודת מסוימת שהוא עצמו העניק לה חשיבות עצומה, גם בחיותו אדמו"ר, ומידת החשיבות שהעניק לה, הייתה קצת נדירה, היה זה 'בין אדם לחבר'.

"אולי הרחיב בה, משום שהיה מקום לחשש שהחריפות, ה'שארפיקייט', עלולה לדחוק את הזוהירות בנושא המצוי בפשטות העבודה, תבין אדם לחברו.

"הוא הרבה לדבר על המגם בעניינים שבין אדם לחברו, והוסיף שזה מעבד את הנאולה, והוא שמביא את הצרות לכלל עם ישראל. והוסיף שאף המחלה הקשה והנוראה רח"ל, נובעת מפגם זה, לפי שמחות המחלה תזו היא בכך, שתאים מסוימים בגוף האדם מתרבים ודוחקים את האברים האחרים, ללא שום סיבת...".

עניינו של הטאלאני נוצצות. "אספר לך", אמר בתפילות, "עד היכן הייתה רגישותו גדולה בחלק הזה של בין אדם לחברו..."

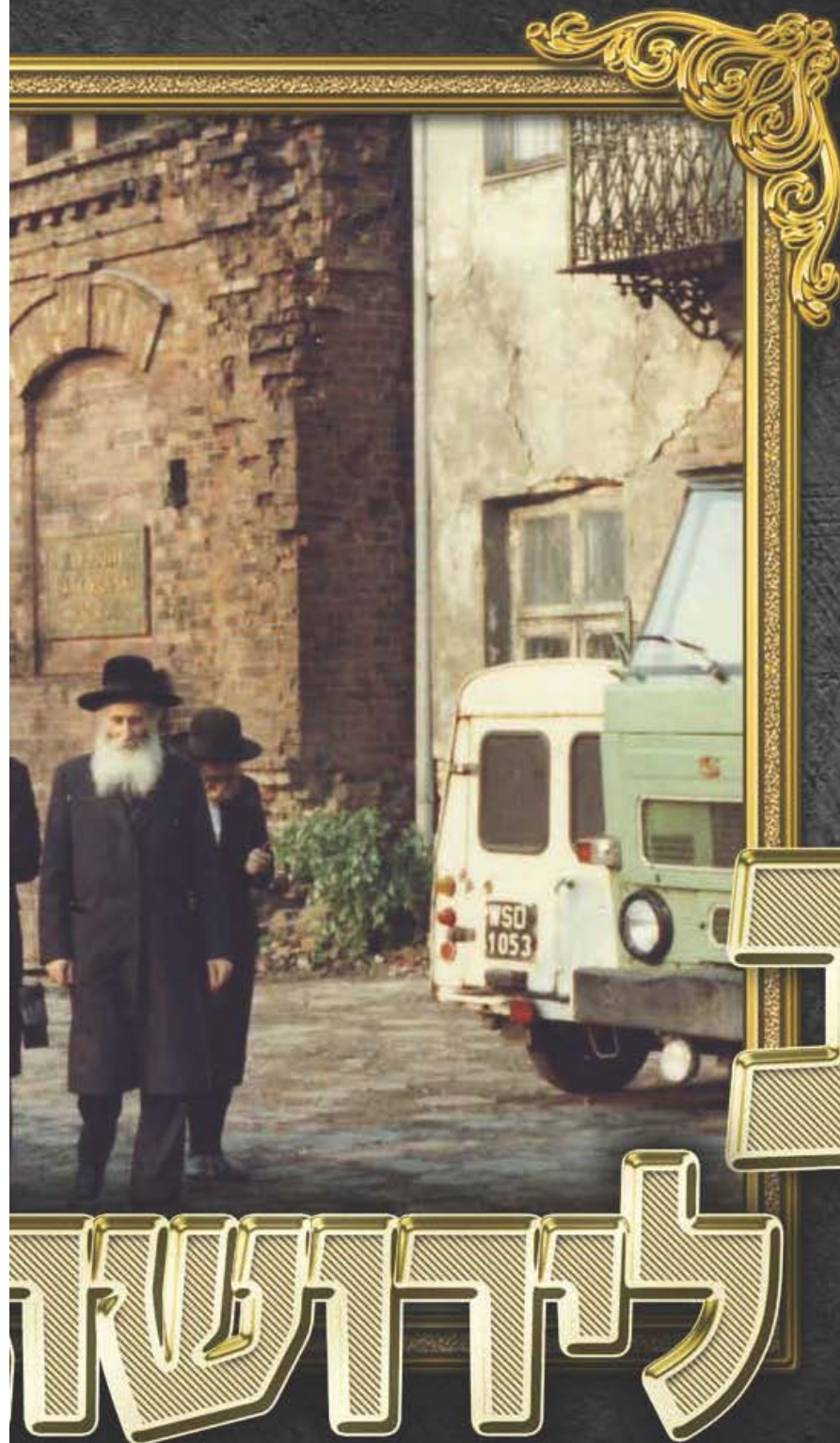
"באחד הימים נסע נסיעה מתישה. הוא היה שרוי לאחר טיפול רפואי ממושך, וחולשתו הייתה רבה. בשוכנו אמר ששני אדמו"רים, אחים, יושבים שבעה. הוא אמנם כבר עלה וניחם את האחים האדמו"רים, אבל אחד האחים לא היה נוכח בחדר. הוא מבקש לעלות לנחם גם את האח השני... "אמרתי לו: 'זהרי הרבי חלש ומותש כל כך! והמדרגות שם קשות לטיפוס, וזהרי הרבי כבר הגיע לנחם! אמר לי

עשרה משתתפים זכו
 לחוות את הרגעים
 הגדולים בהם שב נסיך
 הממלכה הגוראית
 והאדמו"ר לעתיד
 כ"ק מדרן הפני מנחם
 זצוק"ל לחדר ילדותו
 ולבית אביו בפולין של
 מעלה • רגעים נדירים
 ומרטיטים בוודשה,
 פשטיחא, קוצק, לובלין
 וגור מפייה ומעדותם
 של משתתפי מסע
 הקודש ובייחוד מפי
 מקורבו האדמו"ר רבי
 חיים וסרטיל מרימנוב,
 מוגשים בזאת במלאת
 עשרים שנה להסתלקותו

אברהם דוב גרינבוים

ישראל גרוס

צילמים: ארנקה רש"י

שב

לידה עשרה

אבן מקיר תזעק • מדוע שרף האדמו"ר עלה בקוצק ומיהו האלמוני שהסתיר

פרסום
ראשון

מחנה שלא מעלמא הדין. הפני
מנחם ומלווי המסע בפתח בית
המדרש בגור

ע אבותינו

את כתבי דודו הרה"ק רבי נחמיה'לה בתוככי מחנה ההשמדה מיידנק

רבי המשלחת עצרו בפתח הנגריה העתיקה. סיעת הפועלים המוהקת שפשפה עיניים בתמחון. עשרה 'דאבינים' יהודים זינקו מתוכה, ואחרים יצא 'ראבין' אחד הדור צורה שכל השאר נעמדו סביבו נרגשים. "בדיוק כנחהם היו נראים", קרא פועל קשיש מצומד, "אלו הם, עם המכסיים בגרבים, הזקנים ותחליפות והעיניים". הוא צדק, אלו היו הם.

חמישים שנה קודם לכן, עיזב המבוגר שבחבורה את אדמת פולין. אז הוא היה הנסיך שעשרות אלפי יהודים בכל רחבי פולין הקונגרסית עקבו אחריו בחצרעה וחגגו כל איחוד שלו בשמחה. כולם הכירוהו בשמו, בנחם מנחם, בן זקוניו של ראש גולת אריאל, האדמו"ר האמרי אמת מגור י"ע.

ממש כאן, בבית אדום הלכנים הזה, הוא עשה את צעדיו הראשונים וגדל עד חיותו נער בר מצווה. כאן, חיו ופעלו אבותיו הקדושים מרנן האמרי אמת וחשפת אמת. הבית הזה שיעשיו חולל והפך לנגרלה מלאת נסורת, היה מושא חלומותיהם של מאות אלפי איש בכל רחבי המדינה ואף מחוצה לה.

ואז, בשיא תפארתו, אתא מלאך המוות הנאצי ומילא את אירופה בדם, אש ומיליוני קורבנות. רוב האוונים והרבנים שמילאו כאן את הבית והחצרות, עלו בעשן הכבשנים. כמוהם גם רוב משפחת המלוכה, אחיו, אחיותיו וכל חבריו שנחרגו על קדושת ה'. רק בעור שיניו הצליח להצטנף לאביו הרבי הזקן, ולברוח ברגע שאחרי האחרון מגיא ההרע הגדול הזה.

חמישים שנה אחרי, כל התקוות התממשו. הנסיך הצעיר, כבר מוכר בכל רחבי העולם היהודי כצדיק וגאון, הוא מסתן בראשית ישיבת 'שפת אמת' ובתוך שנים אחדות יוטל על שכמו עול הנהגת עדת חסידי גור. לדאבון כל לב, לא יארכו הימים והוא יוכר בישראל בעיקר בזכות חיבורו הגדול 'פני מנחם'.

חמישים שנה אחרי, הוא שב לראשונה אל המקום הקדוש הזה שכל ימיו הוא עורג אליו. יוצא מהרב, מביט אל חדר הורדתו ואל דירת הוריו. עיניו הלחות מביכות במרפסת המפורסמת שעליה היה אביו הרב עולה בכל חג ומועד, ואלפי חסידים שעשו לכאן את דרכם במסירות נפש היו שואגים לקראתו: 'נצי יום טוב'.

מינו משתנים, שיעור כבוד תוקף אותו. המלווים נלחצים, חוששים שההתרגשות החזקה תפגע בבריאותו הרופפת, אך ראש הישיבה מתעשת, נאחז במורא קדש ונכנס אל תוככי ההיכל הקדוש, בית המדרש של אביו הגדול. מחפש את המקום שבו עמד אז כנסיך. ביו ממלמל ופניו שטופים דמע. והמסע הזה ממש לא בא בקלות.

עם קריסת מסך הברזל הקומוניסטי ניסו מקורביו ואנשי ביתו של כ"ק מרן האדמו"ר הפני מנחם מגור י"ע, לרקום מסע שכזה. הפצירו בראש הישיבה לשוב אל אותו מקום, להשתטח על קברות אבותיו ובני משפחתו שכל ימיו דבק בהם ולא שכח את זמרים לרגע. בתוכם היו שיקפוץ על ההזדמנות, אבל הוא סירב מחרצות. רק פעם אחת הסכים גם לנמק: "אני פוחד שלבי לא יעמוד בזה". בהזדמנות אחרת אמר: "לא אחיה מסוגל להיות שם יותר מיום אחד". בתנאי הימים ההם, מסע ביק שכזה לא בא בחשבון.

בחודש אייר של שנת תשמ"ט, יצא הרבי לביקור חיוזק בקרב חסידי גור באירופה. עבור מקורביו הייתה זו שעת הכושר, להפציר בו לנצל את קרבת הדרך ולנסוע עמם לפולין. אחרי דין ודברים נעתר להם כשהוא מנמק במילים חטומות: "אני רוצה להתפלל בפשיסחא".

מקורביו מיהרו לנצל את הסכמתו ובתוך ימים אחדים הורכבה משלחת של עשרה מקורבים ונכבדים שיזכנה להתלוות אליו באותם ימים היסטוריים. החברים, שידעו את גודל השעה, לקחו עימם ציוד הקלטה ותיעוד, הקליטו, תיעדו ורשמו את הרגעים הנשגבים. משתתפי המסע היו כדלקמן: בן דוד, הגאון החסידי רבי מאיר

מנדל זצ"ל מלונדון; הרב בנחם מנחם (מנדל) יוסקוביץ ז"ל שכיחן כרב מטעם ממשלת פולין; הרב יהודה שרגא (לייבל) בורנשטיין מציריך; רבי חיים וסרטייל, האדמו"ר מרמנוב; אחיינו, הרב משה בצלאל ודיגור מארה"ב; הרב ישראל מרדכי בורנשטיין מציריך; הרב אברהם אייגר מציריך; הרב מנשה שמחה פאנט מירושלים; ובאו הרב נחמן ארנרין ז"ל מירושלים, ומקורבו הרב אברהם מרדכי אלטר (ברמ"מ) מירושלים.

לקראת יום החילולא העשרים, אנו מביאים בזאת בפרסום ראשון קטעי זמירות, יומנים ועדויות שלקטנו מפייהם ומפי כתבם של הנוסעים, כאשר חלק עיקרי נרשם מפי תלמידו האדמו"ר רבי חיים וסרטייל מרמנוב, שנהג בנו טובת עין וסיפק לנו ישועות יקרות מזמנו הגדוש.

"את פרטי הנסיעה", טוען האדמו"ר מרמנוב, "אני יכול לספר לכם. אבל את מהותה, אין סופר וכותב שיכול להעביר". במקום לדבר, הוא משמיע הקלטה נדירה של הרבי קורא פרק תהילים בנעימה מיוחדת ומרטיטת. "ואלו רק הקולות", אומר האדמו"ר, "את המראה אף אחד מאיתנו לא יוכל לתאר, את הדמעות שפרצו ואת הלהבה שעשעה. היה זה מחזה שלא מעלמא הדין".

ורשה

פיאות ברחוב טווארדה

בעוד סיעת עסקנים בבירה רוקמת קשרים, משיגה אישורים ומסדירה את הצד הטכני של המסע, הרבי עצמו החל בהכנה דרבה לקראת ימי התפילה שבחם קיווה לקרוע תקיעים ולפעול ישועות. "מפארת קיין פולין", אמר לאחד המקורבים, "זעך אויס פויעלך" ("נעשים אנו לפולין, כדי לפעול ישועות").

את עיקר תפילתו, כיוון הרבי לרפואתו השלימה של אחיו, כ"ק מרן הלב שמחה ז"ע – שבאותם ימים היה ספון בביתו מחמת חוליו – ועבור כל עדת חסידי גור שרצונה היה לראות את מלכה. להלכה,

תפילת שחרית בבית הכנסת 'נדיק' בורשה

בבניסה לבית החיים 'צענשאל' שבוורשה. מלווה ע"י רבי מאיר מאנדל זצ"ל, הרב פינחס מנחם יוסקוביץ דל ויבדל"ח הרב לייבל בותשטין

חמישים שנה אחרי, הוא שב לראשונה אל המקום הקדוש הזה שכל ימיו הוא עורג אליו. יוצא מהרב, מביט אל חדר הורתו ואל דירת הוריו. עיניו הלחות מביטות במרפסת המפורסמת

זכרונות ילדות והצית בקרבו געגועים.
"עמדתי בוורשה והבטתי", סיפר הרבי למלוויו.
"ברחוב טווארדה 29 גרוסבי הגאון הקדוש רבי יעקב
מאיר ביזמן הי"ד וסבתי הרבנית. כשהייתי ילד בן
תשע, הייתי אצלם (היה זה כשאביו האמרי אמת היה
נוסע למנוחה, א.ד.ג. י.ג.). כאן התגורר אחי הבית
ישראל, כאן התגורר דוד רבי איטשע דוד ביזמן.
"ברחוב פרוסטא 10, היה תלמוד תורה. היו בו
שני משגיחים, ר' מענדל ור' בעריש. הם היו אנשי
מעלה. חסידי גור אדוקים. היה בחיידר הזה צוות ענק
של עשרים משגיחים אבל עליהם הוטלה האחריות
הרוחנית. היו שם עשרים ושמונה ביתות, למדו שם
אלפיים ילדים. בשעות הבוקר כל הרחובות היו
מלאים בילדים שצעדו עם פאות מתבדלות לתלמוד
תורה.

"הרהרתי באותם מראות של הילדים הפעוטים
מאז, כשהייתי ילד בוורשה. המתנתי וראיתי את
הילדים הרבים הולכים לחיידר. הייתי אז ילד כבן
עשר. ראיתי את החברים שלי. נוסדתי בעוז רוחם של
אותם ילדים, אין היום הרבה ילדים כאלו.

"ברחוב טווארדה 6 ובטווארדה 18 היו שני
שטיבל'ך גדולים של חסידי גור. את אלו אני רואה
לענע עיני. לכן לא רציתי לנסוע לפולין, ידעתי שכשאראה בניין גדול
ואזכר למה היה משמש, ואתחיל להתבונן מה היה כאן, מתי הייתי
כאן, כבר עדיף שלא אבוא... אני פוחד להרהר ולהיזכר בימי ילדותי.

בכל מה שעכשיו איננו. אני פוחד שלא אוכל להחזיק מעמד.
"התחושה שלי כמו מי שמצטער על קרוב מת שמוטל לפניו ועדיין
חאים את הנפטר. הכרתי את הציבור הזה, הייתי אותם, זה כואב לי,
זו מכה עבורי, פחדתי שאחלה מה".

כשהוא בורח ממשכבותיו יצא הרבי אל בית העלמין הענק

עדיין לא כיהן בתפקיד האדמו"רות, אבל למעשה
בשל חוליו של אחיו, חלק גדול מבקשות החסידים
ודאגותיהם הובאו גם אליו, ועתה ביקש להעביר
עבור הכלל והפרט.

לפני צאתו, העניק לו מקורבו האדמו"ר רבי
יצחק מנחם ויינברג מטאלנא, ספר תהילים עתיק
ששימש את זקינו הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע
לתפילה בלילותיו. ספר התהילים הזה ליווה את הרבי
לאורך כל המסע המרגש.

בינתיים, סימו העסקנים את גיבוש הרשימה
והסידורים הטכניים, הוכנו שלושה רכבים
שביניהם התחלקו כל הנוסעים. הרבי עצמו, בנובת
עין מופלגת, מצא פתרון לשאלה באיזה רכב לנסוע:
בכל נסיעה הוא הצטרף לרכב אחר. בנסיעות
אחרות, עבר מרכב לרכב, כדי לימות את כולם
בנוחותו ובאמרויותו.

לאורך כל הדרך שפע הרבי סיפורים שהזמן
והמקום עוררו אצלו, אמרות קודש מחסידים
ומצדיקים, ובעיקר חידושי תורה וחסידות ששמע
בעצמו מאביו הגדול, מאחיו האדמו"רים ומוקני
החסידים. רק לעיתים רחוקות התפנה גם לעסוק
ברגעים המואבים של שטת החורבן. ניכר בו

שמבקש הוא להסיח דעת מחדם והנפשות שאדמת פולין רוויה בהם.
בעיצומו של יום כ"ד אייר תשמ"ט, הגיעה המשלחת לוורשה בירת
פולין. "הוא היה מאוד נרגש", אומר האדמו"ר מרימנוב, "ראו עליו את
המתח. הוא כל הזמן רצה להגיע לבית אביו בגור 'מקום שהתפללו
אבותי'. אך מכיון שכבר היינו בוורשה, הסכים ללכת קודם לבית
העלמין הגדול".

השוכניות בעיר הבירה החסידית שהתרוקנה מיהודיה, הקשיחה
על הרבי, כל שם של רחוב, הבעיר את זכרונות הפינומנאלי באין ספור

בני ורגש. במקום בו התפלל בילדותו

בילדותו בפולין בימים עברו

שברחוב אוקפובה. "בבית הקברות בוורשה", נשמע בהקלטה קולו של הרבי, "אפשר להסתובב שעות. יש כאן מאות ואלפי קברים. אי אפשר לסיים".

הרבי עצמו מוותר על רוב הקברים. הוא פוסע היישר לקבר סבו, הגאון הקדוש רבי אברהם מרדכי אלתר זצ"ל, בנו חביבו של החידושי הרי"ם ואביו של השפת אמת. שם הוא ניצב מול המצבה שניסח החידושי הרי"ם ברוב ענווה: "עיני עוללה על אשר בעוונתי לוקח ממני בני יחידי, מחמד עיני. צדיק הוא, ה' נתן וה' לקח יהי שמו מבורך מעתה ועד עולם".

אחרי תפילה קצרה ממשיך הרבי לקבר סבו האהוב, הגאון הקדוש רבי יעקב מאיר בידרמן זצ"ל. הרבי מעולם לא פקד את הקבר הזה לפני כן, משום שהסבא נפטר בעיצומם של ימי השואה, כשהרבי כבר הספיק לברוח עם אביו ארצה.

למחרת יגיד הרבי: "אם יש לי רצון לחזור לבית הקברות, זה רק כדי להיות שתי דקות אצל סבי הגדול, ואצל עוד כמה גדולים שהיו קרובים לדרכיו".

בלילה, עת יבואו לאכסניה ודממת כבוד תשרור סביבו, יספר הרבי זכרון עלום מימי שבתו אצל סבו הגה"ק רבי יעקב מאיר בידרמן, מי שבגאונותו הרבה סידר וערך את ספרי חותנו הגדול השפת אמת.

וכך סיפר אז הפני מנחם: "היה זה בימי החנוכה ושהיתי בבית סבא. באותם ימים היכה השלג בפולין והיה כפור גדול בחוץ. לפתע, צווחה אדירה נשמעה מכיוון הרחוב. כילד, נצמתי מרוב פחד לסבא שהיה שקוע בלימודו ואף לא הרים ראשו מהגמרא. "כעבור דקות ארוכות, הרים סבא את עיניו וראה אותי עומד מבוהל, פנה ואמר: מנחם, יודע אתה מה פשר הצעקה? אניד לך, יש כאן יהודי עני שמגיע בכל ערב לאסוף את שיירי הלחם מבתי הגבירים. בכל לילה הם תולים את שריי ארוחתם על הדלת והוא בא ולוקח למשפחה. הערב כנראה לא היה לחם על הדלת והוא העז לדפוק. הגביר פתח את הדלת וזרק אותו מכל המדרגות. "הייתי ילד ורצתי לראות את היהודי העני שוכב חבול ומיסר. שבתו לסבא ושאלתי: ס'איז גוט אזוי? האם זו הדרך הנכונה? וסבא רק השיב בלא קול: ס'גוט? פאר דעם וועט גאנץ פולין ברענען און וורשה חרוב ווערהן. זה טוב? בגלל זה כל פולין תבער וורשה תיחרב. "כל פולין בערה וורשה נחרבה", סיים הרבי את הזיכרון הצורב אותו נשא למעלה מיובל שנים בזכרונו.

גוד

ציפורים בתפילת מנחה

"היה זה מעמד היסטורי שלא יחזור על עצמו", מסביר האדמו"ר מרימנוב. "בנו של האמרי אמת שזכר כל פרט ופרט מהימים ההם, חזר אחרי כחמישים שנות היעדרות אל הבית שממנו גורשו הוא ואביו, ואל בית המדרש שבו התפללו אבותיו".

עבור הנוכחים, הייתה זו גם הזדמנות ללמוד שיעור בסבלנות ובמדות תרומיות. הרבי שנפשו סערה מהמפגש הקשה הזה מצמצם את עצמו ומשיב בסבלנות על כל שאלה שמישהו מהנוכחים מעיר. למחרת הסביר לאחד המלווים: "כשהיינו בגור כל הזמן התאפקתי בכוח מלהיזכר בימי ילדותי ('איך האב זעך בהאלטען מיט כוח מיינע יונגע יאהרן'). פחדתי שאם הייתי מהרהר ונזכר בימי ילדותי, בכל מה שהפסדתי, ובכל הקהל הגדול שהיה שם והוכחד, חס ושלום לא הייתי יכול להחזיק מעמד".

ובכל זאת, הנוכחים הבחינו בסערת רוח יוצאת דופן. כל אבן עוררה אצלו זכרונות הוד, מהוריו ומבני משפחתו. כאילו לא חלפו חמישים שנה מאז שעזב כאן כילד, הראה על כל דבר למה שימש. זכר כל חדר וכל הנהגה.

מקד אבא. במרפסת המפורסמת בה נפרד האמרי אמת מהחסידים

עבור מקודבי הרבי הייתה זו שעת הכושר, להפציד בו לנצל את קרבת הדרך ולנסוע עמם לפולין. אחרי דין ודברים נעתר להם כשהוא מנמק במילים חתומות: "אני רוצה להתפלל בפשיסחה"

כשנכנס להיכל בית המדרש הגדול ביקש שיביאו לו את ספר התהילים. כשהספר עוד בידו כמו עלה מולד מחזה מהימים ההם. "אני זוכר את הרגע הזה באמצע המלחמה", סיפר לנוכחים, "שליח הציבור של ימות החול, ר' יצחק מאיר קאצקער, ירד לפני התיבה והחל לומר תהילים על המצב. גם אבי הקדוש נכנס לבית המדרש לאמירת התהילים. הורגש אז בחוש שהקירות רועדים. הם הרי ידעו". אשד דמעות פרץ מעינו כשהצביע על המקום שילד כותל המזרח ואמר בקול בוכים: "ממש דא, דא, דא..." (ממש כאן). אבן מקיר תזעק?

הוא נוטל את ספר התהילים ואומר בקול ספוג בבי את פרק ע"ט בתהילים וקורא בקול ובניגון מרטיט את הפסוקים: "שפך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו... למה יאמרו העים איה אלוקיהם, יודע בעיני לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך, תבוא לפניך אנקת אסיר כגדול ורועך חותר בני תמותה, וחשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה'..."

אחר הוסיף בקול את הפסוק "כל זאת באתנו ולא שכחוך ולא שיקרנו בבריתך" – וכמעט שלא הצליח לסיימו מרוב בכי. בחקלטה נשמעת שתיקה רועמת של רגעים ארוכים שרק אחרים הצליח להמשיך.

מיד לאחר מכן החל להסביר למלוים כיצד היה נראה בית המדרש בתפארתו. הראה את מקום עמידתו של אביו האמרי אמת, את מקומו של סבו משה בצלאל, ושל כל אחיו.

"באחד מימי החנוכה בחיזתי ילד צעיר, מבר הרבי ושוב הצביע על מקום מסוים, 'נכנסתי לבית המדרש רגעים ספורים לפני שאבי אמר היה להיכנס ולהדליק את הנרות. דא עקא שביית המדרש כבר היה

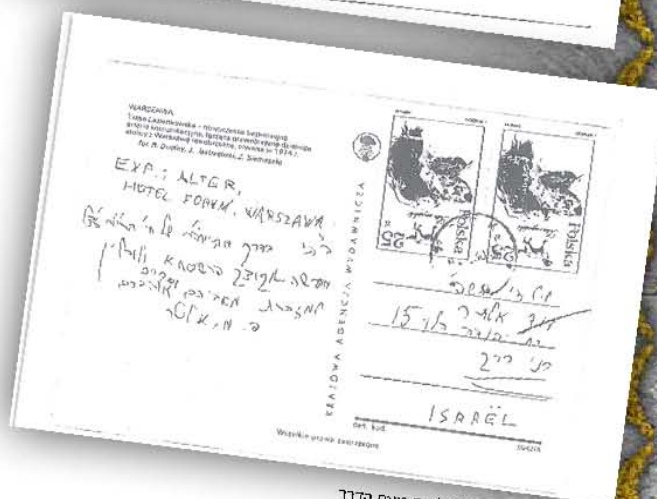
מלא בשורות של חסידים שנתחנו ואני לא יכולתי לתנועע. מי שנחלץ לעזרתי, היה אחי הגדול רבי יצחק שחרים אותי מעל ראשי הנדחפים עד למזרח. ואז האמרי אמת אמר: האסט א טכע ברודער (יש לך אח טוב), ובנשימה אחת המשיך, ברוך אתה ה'... להדליק נר חנוכה".

כשהוא נתון בסערת רגשות התרוצץ הרבי מפינה לפינה, לא מוצא לעצמו מנוח. יחד עם בני החבורה מטפס הוא לקומה השניה וכל הזמן נשמע קולו חורגש לו חשי: "מקום שהתפלל אבות".

לפתע החל ראש הישיבה לחוש ברג, הוא נתקף שיעול קשה. הנוכחים סביב נחרדים. מיישהו מנסה להציע שייצא לשאוף קצת אוויר, אבל הרבי דוחה את ההצעה: "אני רוצה לעמוד דוקא במקום הזה, כאן היה המקום שלי כילד". הוא נעצר ליד הקיר וסיפר: "כאן הייתה דלת שמאחורה היה אבא עומד כל ערב שבת ואומר שיר השירים". הוא ממשש בידו את הקיר, עד שמוצא סדק המאשר שאכן בעבר הייתה כאן דלת שנסתמה.

ושוב הוא חוזר להראות את מקום האמרי אמת, את המקום שבו עמד אחיו הבית ישראל ואת מקומו שלו. "היך כדי סעוד", מעידים המלווים, "ניגש ונשק בפיו לכתלי בית המדרש". הוא תיאר בערגה את תפילותיו המתחננות של בעל התפילה רבי יוסל'ה חנצ'ינער הי"ד. "כשהוא היה מתפלל נעילה, היה הגוי השכן – ז'צקי דער פערלשער – יוצא לחצר כדי לשמוע אותו".

ההתרגשות והגעגוע משמשים בערבוביה כשהרבי יוצא עם הפמליה אל החצר ואל הדירות הסמוכות. "בבל שנה", מסביר הרבי, "משמיעים החגים, פסח ושבועות, נפשי יוצאת לחזור לכאן, לבית

של מקורבים וחסידים שזוקקים לשיעור, ולאחר מכן הפטיר: "כל היהודים צריכים להיוושע". הקלטה מתעדת כיצד באמצע אמירת התהילים מזכירים שם של ילד ששוכב ללא הכרה, הרבי נאנח קשות.

קוז'ניץ קריאת שמע יוקדת

קילומטרים אחדים מהעיירה גור, שוכנת העיירה וורקא, שם התגורר הצדיק אוהב ישראל רבי יצחק מוורקא זי"ע. השכונת בין העיירות, רקמה גם קשרים בין החצרות. עתה המשלחת מייעדת את פניה לשם. בדרך, מגולל הרבי סיפורי אהבת ישראל מכל אדמו"רי בית וורקא.

"כשסבי רבי אברהם מרדכי זצ"ל היה מוטל על ערש דוי", מספר הרבי, "שלח אביו החידושי הרי"ם קוויטל לרבי יצחק מוורקא". ציונו של האדמו"ר מוורקא שוכן על הר גבוה לגדת הנהר פיליצה. מוורקא ממשכים בנסיעה לקוז'ניץ, לאוהלו של המגיד הקדוש ובניו. שורשיה של חסידות גור נעוצים בקוז'ניץ, בבית המגיד. כאן התגוררה הצדקנית חיה שרה, אמו של החידושי הרי"ם ששירתה בבית המגיד. "לפני חתונתו של החידושי הרי"ם", סיפר הרבי, "הוא העניק לזוג מתנה את האבנט שבו התפלל. האבנט הזה נשמר במשפחה באדיקות כל השנים. אבי האמרי אמת, היה הולך עם זה רק בליל הסדר. לאחר פטירתו נפל הנאטל בחלקי בירושלם.

"לאבא הייתה גם קפוטת של המגיד אותה קיבל החידושי הרי"ם. כשעלה אבא ארצה הוא נתן את הקפוטת לאחי הרבי (האדמו"ר הלב

המדרש". כל החצרות והבתים שסביב, שייכים היו למשפחת המלוכה. הרבי מספר בפרוטרוט מי התגורר בכל בית. כאן התגורר אחיו הגדול, שם גיסו ופה בן דודו.

לפתע הוא מצביע על חלק גדום בצד מבנה הבית. "דארט איז געווען מיין צימער" (שם היה החדר שלי), הוא מספר. "כאן חייתי מכמה שבועות אחרי שנולדתי, עד גיל הבר מצווה". בעקבות ההפגזות הקשות במלחמה, חדר ילדותו נחרב. "כאן", הוא מצביע, "הייתה הדירה של אימא, כאן התגוררנו. אבא, היה יושב בחדר ספריו ועוסק בתורה ועבודה בקומה למטה".

ושוב נאנח עמוקות אנה שוברת לב.

למרבית החרפה, בתוככי דירתו של הרבי, התגוררה קשישה פולניה נרגנית. זו לא מיהרה לאפשר את הביקור. רק אחרי שיחוד בשלמונים, נעתרה וכל הזמן התלוותה, חוששת 'שלא יגבו'. הרבי חיפש נואשות את חדרו שלו, אחד הנוכחים הסיט וילון ומצא את הדלת, אלא שבעלת הבית פתחה בשאגות רמות. הרבי עצם את עיניו ואמר בפולנית: "לא ניקח כלום, אנחנו רק רוצים לראות".

לפני פרידה, חזר הרבי לבית המדרש לתפילת מנחה. "זה היה יום כיפור"דיגע מנחה", מנח האדמו"ר מרימנוב. "קשה לתאר את זה במילים". מחזה מופלא ביותר התרחש באמצע חזרת הש"ץ. לפתע חדרו לתוך בית המדרש שתי ציפורים שהחלו לחוג מעל ראשו של הרבי ולציין באופן מוזר, אבל הרבי ביטל את הדבר: "הציפורים מציאות כאן, מסתובבות כאן ציפורים בלי סוף (אהן א שיעור פייגעלך)".

מבית המדרש נסעה המשלחת לבית החיים בגור. באוהל אבותיו, החידושי הרי"ם והשפת אמת. החל הרבי לקרוא קוויטלעך של חסידים ששלחו עמו לפני נסיעתו. הוא המשיך לדלות מזכרונות שמות

"הזרתי אתכם לסנה". גלויות מאם הדרך

תפילה בכל מקום. כוונתה ובקצק, בליווי האדמו"ר מרימוב, הרב אברהם אייגר, הרב משה בצלאל ורדיגר, הרב ישראל מרדכי בותנשטיין הרב מנשה שמחה פאנט, הרב אברהם מרדכי אלתר והרב נחמן איגרייך דל

מוחץ לתחום והמבנה הוחרס והפך לאורוות סוסים ומחסן למספוא. במשנת תש"ז, ניזוק המבנה בהפצצות המרד הפולני, אבל מיד עם תום המלחמה, שופץ ונפתח מחדש לציבור.

מיד אחרי התפילה, מבקש הרבי לסטות מעט מהתבניות. "אני חצה לפקוד את בית מדרשו של סבי החידושי הר"ם", ביקש. הרבנים שכבר ביקשו לצאת לדוד, לקוצק ופשיסחה, התבקשו לשנות מסלול ולתנוע לרחוב ז'עלונא⁵⁷.

הנסיעה ברחובות הברכה הקשתה על הרבי. בזכרוננו החד, עוד המו הרחובות הללו יהודים חסידיים נחפזים, כל בניין הזכיר לו נשכחות מהמים ההם. ביטוי לתחושתו הוא נותן באמצע הדרך, כשהוא מביט בחלון ואומר: "הרבי ר' בונם מפשיסחה היה תמיד אומר ומתפלל: 'דיבוננו של עולם, אם לא תטאל אותנו כיהודים, בסוף תטאל אותנו כגוים'". אחרי רגעים של החזרה, הוסיף הרבי, "הנה תראו איך וורשה נראית היום".

בחמשך הדרך הוא חשש שתי שורות על גלוייה ששלח לידידו ח"כ הרב יהודה מאיר אברמוביץ ז"ל, שמעבדה השני תמונת העיר הנוכרית. "בזכרוננו מווארשא השוממה, האבלה מבני ישראל (כאשר היא נראית מעבר לדף) לקאצק, פשיסחה וישיבת חכמי לובלין, למזכרת". במקום תארך חותם הרבי את חזף היומי: "חולין ס"א, תשמ"ט".

מרחק קטן מבית המדרש העתיק חולפת השירה ברחוב שבו הסתתר אביו מרן האמרי אמת בתקופתו האחרונה בפולין. ממש כאן בחצר הבניין הגבוה, נפל פגז גרמני שהרג את גיסו הסדול הר"מ אלטר הי"ד ואת המשב"ק רבי בונם לעביל הי"ד ופגע בבריאותו של אביו. אולם הרבי ממשיך. אל עבר המבנה הקטן והמוזנח, שגם הוא הפך לבית חרושת קטן.

הנוסעים מזחים אצלו סערות רגשיות. "סבי החידושי הר"ם זצ"ל

שמחה, א.ד.ג., י.ג.). לפי מידת הקפוטות, אפשר לראות בחוש שהמגיד הקדוש היה נמוך קומה וריח מאוד. הוא היה כולו רוחניות ונשמה. הוא אחד השורשים החשובים של חסידות בולין.

באוהל המגיד ובניו נאחו הרבי התרגשות. לפתע קרא בקול את הפסוק "שמע ישראל בקול חוצב להבות. לאחר מכן הסביר שבאותו רגע הגיע זמן תפילת ערבית. "גם המגיד נקרא ישראל. חז"ל מספרים כי השבטים קראו קריאת שמע אצל אביהם יעקב כאומרים 'שמע שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד'. לאחר מכן קרא את הפרק 'תפילה למשה, ונימק זאת משום שגם בנו של המגיד, הרח"ק רבי משה אליקים בריעה מקולניץ ז"ע, טמון באוהל.

ז'שלזנא קדושה בקצה העיר

לתפילת שחרית יצאה המשלחת לבית הכנסת המפורסם נוז'יק, הממוקם ברחוב טווארדה 6. מדובר בבית כנסת עתיק שנחנך בליג' בנומר של שנת תרס"ב על ידי בני הזוג זלמן ורבקה נוז'יק – עשירים וחשובי בנים, הרבי לא שכח את פרטי המקום. התפללו בו חשובי קהילת ורשה, כשלפני התיבה עברו החזנים שלמה הרשמן וגרשון סירוכה.

אולם ייחודיותו של בית הכנסת, באה לו בעיקר בשל החשיג הבלתי יאמן. מדובר בבית הכנסת היחיד ששרד את הפגזות מלחמת העולם השנייה. בתפילת הכיבוש הנאצי נכלל בית הכנסת בתוך תחום הגטו ויהודים הורשו להתפלל בו. עם צמצום הגטו, הוצא בית הכנסת

ישלמה אלוקים משפטיך למלך תן. בתפילה ליד ציון המהרש"ל בלובלין

לאורך כל הדור שפע הרבי סיפורים שהזמן והמקום עוררו אצלו, אמדות קודש מחסידיים ומצדיקים, ובעיקר חידושי תורה וחסידות ששמע בעצמו מאביו הגדול, מאחיו האדמו"רים ומזקני החסידים

חתנו הגר"ר דב זאב הכהן רפפורט, רבה של קוצק, בשנות המלחמה נחרב האוהל, ורק אחרי שנים הוקמה מצבה אחת גדולה שמכסה את האוהל כולו. הרבי נעצר, מזכרונות החד הוא מתחיל למנות את כל משפחת המלוכה הקוצקאית, מפרט את השושלות ומגדיל את שמות כל רבני המקום והחסידים הקדמונים רואי פני השרף. אחרי שמנה את בני החז"ק מקאצק ואת שמות הרבנים של העיר קאצק, נעמדו לומר תהילים.

כנצר למורשת הקוצקאית, דגל הרבי במעט בכוונה: בכל מקום שהגיע ביומיים הקרובים, היה בוחר פרק תהילים מסוים שאותו ראה הולס למקום. מול קברו של איש האמת מקוצק החל הרבי לומר את פרק כ"ה. ההקלטה מתענדת את קולו מלא הרגע מתעבב בעניימה מרטיטה בפסוקים מסוימים: "כל ארחות ה' חסד ואמת... נפשו בטוב תלין... פדה אלוקים את ישראל מכל צרותיו".

אחד המלווים מנסה להדליק נרות. הרוחות הסוערות לא מאפשרות מאתרים קופסה ומכניסים את הנר לתוסה. הרבי רואה בכך רמז קוצקאי חריף: "כשנמרים את האש שלא תכבה, זהו דבר טוב". גם אחרי רגעים כשהרוח גוברת ומכבה את הנר, הרבי מלמד את הטכנים: "אמת – האלף זיך ווייניג" (האמת מחזיקה עצמה בקושי).

הרבי מורה לומר 'מי שבך' לרמוזות השלמה של אחיו מוך הלב שמחה. כשהוא מזכיר חסד אבות שכן הלב שמחה יזה להידבק בזרעו של השרף. מיד אחריה מכשיר ההקלטה מתענד לחישה פנימית יוקדת: "נר"ה נשמת אדם חופש כל חזרי בכך".

את הרגע הבא, אף אחד מהנוכחים לא שוכח. הרבי מתכוף ארצה, מרים בידו עלה יבש מהאדמה. ניגש אל הנר הדולק ומתחיל להבעיר את העלה. ברגע שזה נדלק הוא מכבה אותו בידו, כך כמה פעמים. איש לא מעז לשאול ולהפריע.

בחר את המקום הזה לבית המדרש שלו, משום שאז הרחוב היה בקצה העיר. רבה של ורשה, הגאון רבי דב בעריש מייזליש, אמר אז שסבא בנה את בית המדרש דווקא כאן, כי הוא רוצה להביא קדושה עד לקצה העיר.

בבית המדרש הקטן הזה, פעל החידושי הר"ם שנקרא אז 'העילוי מוורשה' במשך עשרות שנים. כאן הייתה ישיבתו שבה העמיד תלמידים מפורסמים שחזרו תוראה בישראל.

גם אחרי שעברה החצר מוורשה לגורא"ק לאווריה הסמוכה, המשיכו חסידים לשמור אמונים למבנה הזה, שבו ראו את ראשית ייסוד קהילת גור. הרבי עצמו לא חסך פעילות כדי לנסות לשמור את המבנה, ולפחות להותיר ממנו זכר קל.

קוצק שלהבת מכבה דין

ככל שמתקרבת שיירת הרבנים לעיירה קוצק, הרבי הולך ומסתגר. מוראו של השרף הגדול ניכר עליו. הרבי מתעורר משרעפיו ואומר למלווים: "כשאחי הבית ישראל החל להנהיג סיפור לו שאחד

האדמו"רים התבטא עליו: 'רבי כל כך צעיר וכבר נוהג את עדתו בחריפות קוצקאית' (שארץ א' שטיינגר ווי קאצק). הבית ישראל התחייב ואמר: 'אם החריפות הקוצקאית הייתה מוסתרת' (א' ביסעלע פארמאכט אויבעט). שלא כמו שינועים לחשוב, החלק המוסתר בקוצק, היה הרבה יותר מאשר הקולות והברקים החריפים".

בית החיים בקוצק חרב כמעט לגמרי, שברי מצבות שנתרו, מספרים על קהילה יהודית תוססת. במרכז, עמד האוהל שבו נקבר השרף מקוצק עם בנו החז"ק רבי דוד ונכדו רבי יעקב יושע, לצד

מסע חקוק מצמח האדמור מרימנוב בשויה

ושיתמכו בפעולותיו. את כל ההבטחות אני לא בטוח שיקיימו. לפחות אשב על הכסא. זה בוודאי בר קיום."

עם בואם ללובלין, סיפר הרבי על חשיבתו הנובעת חכמי לובלין, החיסטוריה של חשיבה, מוכרת הייתה לו לפרטי פרטים, זכרונות על כל אחד מר"מים ומנהלים, ובעיקר תיאור בפרטות את ביקורו של אביו האמרי אמת במעמד הנחת אבן הפינה וחנוכת הבית לשיבת "רבי מאיר שפירא, הלובלינער רב, היה תמיד מבקש ממנו לבקר. פעם אחת הוא הגיע".

עם כניסתם להיכל חשיבתו השוממה, אמר הרבי בקול כאוב: "בימים החם, כשהעניות הייתה נוראה, היה זה חידוש מופלא לבנות בניין שכזה ולייעד אותו לשיבה. בפולין לא היו ישיבות כמו בליטא. בחורים למדו בבתי כנסת, ובכל זאת, גם במושגים של ליטא, מבנה שכזה הוא חידוש גדול".

בלובלין ישנם שני בתי עלמין. בבית החיים העתיק, טמונים קדמונים כמו רבי שלום שמא - חותנו ורבו של הרמ"א; המהרש"ל ועוד. ישנה מצבה אחת עתיקה שעליה רשום "רבי יעקב הלוי" והיא מזיחסת לגדול למדני פולין, רבי יעקב פולאק אבי שיטת החילוקים; ממש לצד טמון גם החווה מלובלין, ולצדו רב העיר, הגאון רבי עזריאל הורביץ הראש הברזל.

על הכלל הפרט. בתפילה על ציון זקנינו החידושי הרים והשפת אמת

רק בהמשך המסע, מרחיב עוז אחיינו הרב משה בצלאל ורדיגר ומנסה לפרר את סוד הדבר. "זה הרי היה בקוצק", ניסה הרבי להתחמק. "אחר בקוצק היה הרבה הסתר וסגירה". אחר השתתק וגילה מעט מרחשי ליבו: "עלה הוא בבחינת ידן. היום יש זמנים קשים מאוד במחשבות, לכן לקחתי עלה ביד שמאל וכיביתי אותו ביד ימין, שייגברו הרחמים על הדין. בפעם הראשונה עשיתי כך בגלל רוחניות. לאחר מכן התמננתי שיש בכלל ישראל גם צרות בגשמיות. בפרנסה, בין אדם לחבירו, לכן לקחתי שוב עלה ביד שמאל וכיביתי אותו ביד ימין, וכיוונתי גם כן שייגברו הרחמים על הדין".

ביציאה מבית העלמין, ביקש הרבי מהנוכחים לחפש את ביתו של השחקן מקוצק. במקום לחסור את הוראתו, סיפר: "בילדותי התלוויתי פעם לאבי בביקורו בעיר צאנא. אבא, במקום ללכת לבית העלמין למקום קברת הדברי חיים, ביקש לבקר בבית שבו התגורר הצדיק. הוא הסביר אז שהמקום שבו חי הצדיק חשוב לא פחות מהמקום שבו נקבר".

השיירה שוטטה ברחבי העיירה הקטנה, עצרה קשישים מקומיים וניסתה לדלות חיוב הוא הבית. לבינתיים נשמע הרבי מסביר: "בית הרבי מקוצק הוא לא העיקר. העיקר זה בית מזדשז שחרב ואיננו. שם הוא קיבל את הקהל, שם פעל ולמד. שם הסתגר שנים לבד". אחר רגעים של שתיקה נשמע קולו נוחם "סית'רין יי' שיר".

לובלין

ההילים לזכות קורח

"לובלין וקראקא", אומר הרבי למלוויו בדרך לובלינה, "היו ערים יחידות שבהן התגוררו כמה וכמה גדולי ישראל בצוותא. כאן התגוררו ענקי עולם כמו רבינו שלום שכנא ותלמידו המהרש"ל, המהר"ם מלובלין, ובשנים שאחריהם גדולי החסידות ובראשם הרבי מלובלין. "המגיד ממעזריטש", המשיך הרבי, "העביר את החסידות לפולין. מכאן היא התפשטה להונגריה ולכל קצוות תבל. הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק והרבי מלובלין הפיצו את החסידות לתוך גבולות פולין. אבי, האמור אמת, אמר פעם: 'דער רבי פון לובלין איז דער רבי פון אלע'." (הרבי מלובלין הוא הרבי של כולם). הוא זה שגרם לחסידות להתפשט בכל רחבי פולין.

לאורך כל הנסיעה שופע הרבי דברי תורה וחסידות, לצד ידע היסטורי מרחיב על כל הצדיקים והאנשים שהתחלכו בעיר ובסביבותיה. דומה היה כאילו מעולם לא עזב את משעולי פולין. כל עיירה בדרך, עורדה בקרבו שפע של מעשיות ואמרי קודש.

סיפר על מנהג הרבנים בלובלין, שכשהתקבלו לרבנות היו זוכים לשבת על הכסא של רבינו המהרש"ל. "כשהגיעה שעתו של הלובלינער רב, רבי מאיר שפירא, להתמנות לרב העיר, התיישב גם הוא על הכסא הקדוש ולאחר מכן אמר: 'לפני שהתמנתי התחייבו לי פרנסה העיר כמה וכמה התחייבויות. אמרו שיעזרו לי להחזיק את חשיבתו

"תשעה באב יום הכיפורים". בציאה מהאוהלים בפשיסחה

בו כלום. רק ספרים. שום דבר לא נותר מאותו צדיק, סיים הרבי, "רק תורתו".

מיידנק בית חרושת למוות

במרחק נסיעה של שמונה דקות מהעיר לובלין, שומעים שרידיו של מחנה הריכוז וההשמדה מיידנק. הנוסעים מפצירים בדבי לעבור דרך המקום ולומר קדיש, אך הרבי ממש מתעט. הוא מסביר שהוא מוחד שלא יצליח להחזיק מעמד במקום האורז הזה שגבה כל כך הרבה קורבנות מישראל. בסופו של דבר, מידותיו התרומיות נעתרות להפצרות הנוסעים, אך הוא לא ייצא מהרכב.

בדרך מספר הרבי: "יש יהודי, פרופסור להיסטוריה שבשנים האחרונות גר ביחשלים. הוא תלמידו של רבי מאיר אריק מטרונא, והוא זה שמסר את חיבורו של חז"ל, הגאון הצדיק רבי נחמיה אלטר זצ"ל לדבוס. הוא מצא את זה כאן במחנה מיידנק.

"במשך השנים והתהפוכות שעברו עליו הוא נסחף לקומוניזם", המשיך הרבי, "רק אחרי שנים משתקל באנטישמיות של אותם רודפי שוויון, הוא התעורר. הוא עבד בארכיון בפולין ומשם שלח לבשר לחסידי גור בארץ שמצא אוצר. הוא סיפר שחצי קילומטר ממיידנק חפרו ומצאו כתבים יהודים עתיקים. באחד הכתבים נתקל בשמות פינטישע, יצחק מאיר. הוא הבין שזה שייך לחסידי גור.

"בתחילה", הוסיף הרבי, "חשבו שהכתבים הללו הם מדברי תורתו של אבי האמרי אמת – משום שכתובים בתוכם חידושים רבים מהשפת אמת באזכור 'כתב אבי ז'ל' – אך לאחר מכן התברר שהם חידושיו של אחי אבא, ר' נחמיה ליה.

על ציונו של המהרש"ל אמר הרבי את פרק ע"ב שבתתלים: "לשלמה אלוקים משפטיך למלך תר, כשהוא מנמק, 'קראו לו שלמה'. דבר מעניין יותר היה על קבר החוזה מלובלין, כשהרבי החל לקרוא פרק מ"ז: 'למנצח לבני קורח מזמור'. לאחר מכן הסביר הרבי, שהרבי מלובלין נהג לומר שהוא מצאצאיו של קורח. הוא היה ממה אותו: 'דער זיידע קורח' ('סבא קורח). וסיים הרבי: 'עחר האט מתקן גיווען אלע' ('הוא תיקן את כולם).

מבית העלמון הישן המשיכו לבית החיים החדש, שבו טמונים רבי צדוק הכהן ה'פרי צדיק' מלובלין ותלמידו ממשיך דרכו הרה"ק רבי לייבל איגער זי"ע. שניהם היו טמונים באוהל אחד, דא עקא שבימי השואה נחרש כל השטח ולא נותר בו אלא אוהל של רבי מאיר שפירא מלובלין, שאחזנו הועבר לארץ ישראל בשנת תשי"ח.

בעוד שהרבי המשלחת יוצאים להתפלל באוהלים המשוחזרים, נותר הרבי במכונית. "בין כה", נמק הרבי, "כל בית החיים חרוש ואין שם זכר לשום קבר". בינתיים סיפר הרבי: "שמעתי מהרב אברהם מוקטובסקי ('הוא הסופר הנודע 'אליהו כי טוב'), שאביו היה חסידו של רבי צדוק הכהן מלובלין. אחרי פטירתו הוא החל לנסוע לשפת אמת. הוא סיפר שאחרי החלוויה של רבי צדוק, שלא השאיר אחריו זרע, נכנסו החסידים לביתו ונחרדו לדאות שלא היה

"התחושה שלי כמו מי שמצטער על קרוב מת שמוטל לפניו ועדיין רואים את הנפטר. הכדתי את הציבור הזה, חייתי אותם, זה כואב לי, זו מכה עבדתי, פחדתי שאחלה מזה"

אך את העיקר סיפר הרבי בהתרגשות יתירה: "על ספר הכתבים שנמצא היה כתוב: 'אני תלמיד ישיבת חכמי לובלין, יש בידי תכריך כתבים שהוא אוצר בלום. אני רואה את מצבם הנוראי של יהודי פולין, ואני בטוח שאין רצון שמים שהכתבים ייעלמו. אני רואה את מה שענשה כאן במידנק, אני מבין שעוד מעט גם אני אצטרך ללכת, לכן אני מניח את החבילה מוחבאת עמוק בתוך האדמה. אחרים מחביאים כסף וזהב כי הם חושבים שעוד ייצאו מכאן. אחרים חושבים על הילדים, על אופני ברחה, אני כל מחשבתי על הצלת הכתבים: כך, קלומטר ממידנק, כותב בחור גוראי עלום שם מתלמידי ישיבת חכמי לובלין".

"בהמשך הדרך, מעיד האדמו"ר מרימנוב, "הרבי דיבר כל מיני דברים נגיבים, וכמה פעמים הורה לנו לכבות את ההקלטה, כשהוא מבחיר: 'ס' איז נאר פאר יעצניגען מאמענט גיווען' - אלו דברים ששייכים רק לרגעים הללו). על פניו היה ניב המתח מפני המחנה שבו הושמדו רבים מידידי ילדותו ובני משפחתו".

כשהגיעו להתחם מחנה ההשמדה עצמו, הרבי לא הסכים לצאת מהמכונית. הוא סובב את ראשו ועצם את עיניו ולא הסכים להביט מהחלון החוצה. "איך קען דאס נישט אנקוקען", אמר לשאר בשרו הגאון החסיד רבי מאיר מנדל זצ"ל, "איך קען דאס נישט זעהן? (אני לא מסוגל לראות את זה). הוא ביקש מהמלווים להזדרז ולעזוב את המקום, "זהו מקום מועד לפורענות, בית חרושת למוות".

פשיסחה אזעקה בעל פה

למרבה ההפתעה, למרות שכל הנוכחים בטוחים היו ששיא הנסיעה יהיה בביתו שבעיירה גור, מבחינת הרבי עצמו, שיא השיאים שבמסעו לפולין היה ההשתתפות על קברי היהודי הקדוש ויתלמידו הרבי ר' בונים מפשיסחה.

"בכל מקום שאליו הגענו", משחזר האדמו"ר מרימנוב, "בין בקברי הצדיקים ובין בבית מדרשם או בבית מגוריהם, הצליח הרבי להכניס את כל המשתתפים לאווירה קדושה. בכל מקום ומקום היה נראה למשתתפים שהנה הגענו לשיא, אבל בכל פעם השיא עלה ועלה. כשהגיעו לפשיסחה, שם נפרצו כל הספרים. עד היום הזה חקוק המעמד הנוראי בלבות כל אלו שהיו שם".

יום קודם כבר אמר הרבי שביום למחרת בספירת "סוד שביסוד" הוא חצה להיות בפשיסחה, שזה יסוד חסידות גור ופולין. ככל שהלכת הדרך וקרבה לפשיסחה גאתה התרגשותו של הרבי. הוא סיפר בארבות את מה שאירע ביום הבר מצווה שלו, כשדודו הקדוש רבי מנחם מנדל מפביאניץ הי"ד נפדו מאביו האמרי אמת. אלו היו ימים קשים ליהודי פולין. "אבא ביקש ממנו שישע דרך פשיסחה ויעתיר על הקברים הקדושים. הוא אמר לו: 'בכונת צרח אולי כדאי שתעבור דרך פשיסחה'. הרבי הוסיף: 'זו הייתה אזעקה בעל פה'. כשהגיעו לבית החיים בפשיסחה, הנוכחים לא יכלו לעמוד בפני התרגשותו. כשראו מרחוק את שני האוהלים המחוברים של היהודי הקדוש והרבי ר' בונים שאל הרבי ברגש רב: 'באיזה אוהל נטמן היהודי הקדוש? (זו דעת יהודי קדוש איז גיוועזען)?

באוהל של הרבי ר' בונים החל לומר את פרק מ"א שבתהילים, קרא בקול גדול את הפסוק 'ה' יסענו על ערש דוד', והורה לעשות מי שברך לאחר האדמו"ר חלב שמחה, שנשא את שמו של הרבי ר' בונים.

הוא נוטל את ספר התהילים ואומר בקול ספוג בכי את פרק ע"ט בתהילים וקורא בקול ובניגון מרטיט את הפסוקים: "שפך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו"

לאחר מכן החל לומר ברגש רב ובקול בוכים את ארבעת הפסוקים האחרונים של פרק מ"ד: 'עוורו למה תישן ד' הקיצה אל תנוח לנוח: למה פנוך תסתיר תשכח עינו ולחצנו: כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו: קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך'. ואחריהם המשיך לומר את פרק מ"ו.

לפתע נעצר הרבי ולראשונה חרג מגדרו והחל לומר דרשה בסערת רגשות עצומה:

"סבי החידושי הר"ם הייתה לו מסירות נפש עצומה כשנסע לרבי ר' בונם, אני מבקש שזכות זו תמשיך גם לממשיך דרכו שנקרא על שמו, שצריך רמאה גדולה וכל העדה שבורה ורצוצה, שתעמוד לו המסירות נפש של כל יהודי פולין, ושהזכות תמשיך לדורות. שכולם יוושעו, שיהיה מלך יושר על כל אלו שמשקיעים כוחות ומסירות נפש בהליכה בדרכו הקדושה.

"החידושי הר"ם ז"ל אמר בשם הרבי ר' בונם, שבדורות האחרונים יוכלו להיוושע רק על ידי מסירות נפש, מסירות נפש ממש, כמו שראו במידנק ובשאר מקומות. גם היום ממשכה הלאה מסירות נפש לאדישקייט, שיהיה מלך יושר.

"זכות הצדיקים שקבורים כאן, היהודי הקדוש והרבי ר' בונם, ביניהם ונביהם, הזכות הצדיקים הקבורים בגור ובבורשא, הזכות כל אותם מאות אלפי יהודים שנעקדו על קדושת ה' כשחבר העולם, תנן בעדנו שיהיה לזכרם המשיך וקיום, שכל אחד יוכל להוושע".

לאחר מכן נכנס לאוהל השני שבו טמון היהודי הקדוש, שם אמר את הפרקים מ"ו וקמ"ט. ההקלטה מתעדת הדגשים מיוחדים על הפסוקים: "רוממות איל בטרונם וחרב פיפיות בידם, לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאומים", שנאמרים בבכי עצור.

גם באוהל השני, נעמד הרבי והחל שוב לשאת דברים נרגשים:

"סבי החידושי הר"ם ז"ל, שבאותם ימים נקרא ר' יצחק מאיר ווארשעווער, היה אומר תמיד את מה שאמר הרבי ר' בונם בשם היהודי הקדוש: 'וחי בהם' - יהודי צריך להכניס את חיותו בתורה, את כל החיות ומסירות הנפש בתורה, כל אחד מחויב למסור את נפשו למות על העבירות החמורות, אולם לחיות בקדושה זה הרבה יותר, הוא מסר את נפשו.

"זכות הצדיק הטמון כאן, שהרבה קדושה וטהרה והקים דורות שמסרו נפשם, הן במסירות נפש ממש, והן על 'וחי בהם' - במסירות נפש בחייהם על קדושה, תנן בעדנו. צריכים ישועות ונחמות גדולות, שיהיה הקדוש יהיה באמת ממלך, בזכות הצדיקים הקרויים חיים בשני העולמות".

לאחר תפילת מערב נרגשת מגישים למשתתפים סעודה, הרבי אומר בבאב עצור: "חסידים היו אומרים על שני ימי הצום, שגם אם לא הייתה התורה אוסרת, לא היו אוכלים בהם. כי בתשעה באב - מי מסוגל לאכול, וביום כיפור מי צריך לאכול, היום הזה אצלינו, סיים הרבי, "זה שניהם יחד, תשעה באב ויום כיפור".

הכטלטה הנפשית שחוה באותם ימים ספורים, ליוותה את הרבי ומשתתפי המסע לאורך זמן. "אמר לי יהודים אחר הגטאות והמחנות", שח אז הרבי, "שכאשר נסעו ברכבות לטרבלינקה, למידנק ולאשוויץ, היה זה אצלם בדרגת של 'וילכו שניהם יחדיו', הם נסעו באותה שמחה של מצווה כמו שנסעו לגור".

וורשה נשרפה, פולין נחרבה והגשר שגישר על בני הדורות העביר את הלהט והתבערה אותם ראו עינו לזור האחרון. הנסיך שהפך למלך חצית מחדש את מנורת הזהב, והיה שותף בתקומתה של גור בירושלים של מעלה. ■

אשר יוציאם ואשר יביאם

נער תחנות ממסע חייו בקודש של מרן הפני מנחם' מגור זצוק"ל

שמחה שיין

צילומים: שוקי לדר; יעקב אלברשטיין; מתתיה מולדברג; ארכיון רש"י; ארכיון אגודת ישראל ת"א

תורה ציווה לנו

בעת מלאו לפני מנחם' שנתיים ימים, שהה אביו האדמו"ר האמרי אמת' בעיירת הקיט מרינבאד. משם שיגר אגרת לגיסו בה כתב לו:
"כאשר שמעתי כי בני הילד פ"מ שי' מתחיל לדבר איזה תיבות, הגני עושה אותך שליח ללמדו תורה צוה לנו משה ופסוק שמע ישראל, כאשר אמרו חכמינו ז"ל..."

כבן שנתיים על כסא אביו הגדול האמרי אמת'

הבית ישראל והפני מנחם' בבואם לשמחה

מתלווה לאביו האמרי אמת' כאחד ממסעותיו, שצ'אוויץ - תרח"צ

בן אצל אביו

בשלהי מכתבו של ה'פני מנחם' מערב פסח שנת תשל"א לחתנו ש"י, הוא מעביר את דגשותיו, בכתבו: "בהתקרב חג הפסח, הנני תמיד נסב בפסח בגור כר הינא טליא. כי זה הייתי מקורב ביותר לאאמור'ר זצ"ל כי בכל השנה היה עסוק ביותר, אבל בפסח ה' בבית פנימה, בבחינת 'והגדת לבנך' אגיד ב', ובפרט בערב פסח, באפיית המצות.

"ואח"כ כשהייתי יושן במיטתו עד היותי בן ז' שנים, וכמה פעמים ניגש אלי לדאות אם אני יושן, כמובן שלא יכולתי לישן אלא עצמתי עין ועשיתי עצמי כישן.

"ואחר כך בערב לא זה ירי מקרבתו עד אחרי הסדר, באפיית המצות אמנם לא ראיתיו אומר הלל - אבל כל דמ"ח אבריו פנימה אמרו הלל בשמחה ובהתלהבות".

באורך נראה אור

בשנת תשי"ז נפטר ראש ישיבת 'שפת אמת' חגרי"ח סנקביץ זצ"ל, וה'פני מנחם' נקרא על ידי אחיו ה'בית ישראל' לעמוד בראשות הישיבה. שיעורו הראשון הרהיב את שומעיו - כוחו הגדול הן כסני וחן כעוקר הרים בא לירי ביטוי במלוא העוצמה, ותלמידיו הבינו איזו זריה נפלה בחלקם. עם סיום השיעור הופיע ה'בית ישראל' ובידך את התלמידים.

כשישור כימיו הראשונים כראש ישיבת 'שפת אמת', לצידו: הגר"מ קטנלביץ זצ"ל

אחי וראש

"ראיתי שלחבת אש", העיר הפני מנחם זצוק"ל בחנוכת הבית לשיבה לצעירים 'נר ישראל' ביום ב' באדר תשנ"ב, "וכפמתי עצמי תחתיה משך שלושים שנה", ואף רמז את שנת החסתלקות תשל"א במילה שלחבת".

בביקור בתלמוד תורה יסודי התורה בתל אביב. נראים שם: הרב משה טורק, הרב
חיים זאל הלפרין, הרב מנחם קלוגמן, הרב שלמה וקסשטוק והרב בנימין שצ'נסקי

ומתלמידי יותר מכולם

בעת שביהן ה'פני מנחם' מגור בראשות ישיבת 'שפת אמת', נכנס לחדרו תלמיד שבור ושפך לפניו את ליבו - כשרונותיו חלשים והבנתו קלושה, ולמרות מאמציו אינו חאה ברכה בעמלו.
קם ה'פני מנחם' מכסאו ואמר לו בהתרגשות: "אשריך שזכית לכך, אני התברכת בתפיסה מהירה ובזיכרון ארוך ולימודי בא לי בקלות, כמה מקנא אני בך על שזכית להתייעץ ולעמול בתורה הקדושה".
מאותו יום ואילך היה ה'פני מנחם' קם לכבודו בכל פעם שהיה פוגשו. וכשכבר ישב על כס מלכותו, ונכנס אותו בחור שנישא בנתיים לבשר על ידית בנו, אמר לו ה'פני מנחם' בחיוך: "בגך כבר יתחיל מאותו מקום אליו הגעת אמה ביגיעך".

עם תכנין כתבי יד מחידושי תורתו

לישרי לב שמחה

מששבו מ'הכנסיה הגדולה' השישית (כתבת תש"ס) בה הכריז אחיו ה'לב שמחה' על תקנת לימוד הירושלמי, ביקשו מלווי לשמוע מפיו את דעתו על תקנה זו. אך הוא כדרכו הסתיר את מחשבותיו. אולם כשהגיע לביתו, תבש את כובעו וחגר את אבנטו, זינק אל הארון ולקח סך ירושלמי, בו הגה שעות ארוכות ברצינות לקיים דברי חכמים!

לולא תורתך שעשועי

בכל יום היה כולל סדר לימודו הקבוע - חומש עם פירש"י, נ"ך, ודף היומי בבלי וירושלמי - אשר בדרך כלל אחז בו הרבה לפני הדף אותו כולם למדו. מלבד דפים אלו היה לו סדר לימוד משלו בש"ס. בספר הרמב"ם הגה מד' יום ביומו בארכות ובעמקות כשעליו בנה חידושים רבים. כן למד גם שולחן ערוך. בספר המוסר היה לו סדר קבוע בן חמשה ספרים שכאשר סיימם חזר עליהם שוב ושוב. וכמוכן מזמורי תהלים רבים. לאחר תחילת הנחתו קבע לעצמו סדר לימוד נוסף בשו"ע, בציינו את דברי השפת אמת ששל רבי לחיות בקיא בכל חלקי השו"ע.

מסיים את המחזור הראשון בדף היומי הירושלמי

יצא נחפ"ל במערת הרשב" במירון

נדאי הוא רשב"י

באחת הפעמים האחרונות שהיה הפני מנחם' במירון, היה אחוז בשרעפי קודש כשהוא מדמף בסידור ללא שמלוויו הצליחו להבחין מתי תפילתו. כשהגישו לפניו קוויטלאך של יהודים הזקוקים לישועה ביקש שיתנו לו אתם בדרך חזרה. רבים נושעו על ידו בשעות אלו.

מסר נפשו בשליחותו

זמן קצר לפני הסתלקותו של הפני מנחם' ביקר בביתו מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל. אמר לו הפני מנחם': "כבר כמה לילות שאינני מצליח לישון", ומרט בפני הגר"ש את הבעיה הציבורית המטרידה את מנוחתו. שאלו הרב וואזנר: "גערער רבי, האם לא חבל ששוב תייסרו עצמכם בצרותיהן של ישראל? אולי פעם אחת תימנעו מלסחוב הכול על כתפיהם?" השיב לו הפני מנחם': "כבר יותר משלושים וחמש שנה שאני מוסר את עצמי לטובת הכלל, אינני יכול לעזובם".

יוצא לטיש פורים, יום לפני הסתלקותו הפתאומית

האדמו"רים הפני מנחם' והנחלת דן

כבוד חכמים ינחלו

באחת הפעמים לעת שסיים האדמו"ר הנחלת דן ממחזיקי צ"ל ביקור אצל הפני מנחם', ליווהו הפני מנחם' עד לרחוב. כשהבחין הנחלת דן כי בחזרי הישיבה מתבוננים בעשה, העיר בפני הפני מנחם' שאין זה מכובד שהרבי ליווהו כל כך הרבה. השיבו הפני מנחם': אדרבה, שילמדו הבחורים כיצד יש להדר בכבוד התורה!